

GEOGRAFIA

SPOSÓB NA NAUKĘ

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

PROJEKT „SPOSÓB NA NAUKĘ” WSPÓŁFINANSOWANY ZE ŚRODKÓW
UNII EUROPEJSKIEJ W RAMACH EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU SPOŁECZNEGO

Program nauczania z geografii dla szkół
ponadgimnazjalnych

Program nauczania geografii w szkole ponadgimnazjalnej

ZAKRES PODSTAWOWY

ZAKRES ROZSZERZONY

Spis treści

Wstęp

- I. Założenia programu**
- II. Cele programu**
- III. Innowacyjność programu**
- IV. Formuła komunikacji bezprzewodowej**
- V. Edukacyjne cele kształcenia i wychowania**
 - 1. Cele ogólne**
 - 1) w zakresie podstawowym
 - 2) w zakresie rozszerzonym
 - 2. Szczegółowe cele kształcenia**
 - 1) zakresie podstawowym
 - 2) zakresie rozszerzonym
 - 3. Cele wychowawcze**
 - 1) kształcenie umiejętności
 - 2) kształtowanie postaw
- VI. Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania**
 - 1. Metody i formy pracy z uwzględnieniem indywidualizacji procesu nauczania

2. Zalecane warunki osiągnięcia celów, środki dydaktyczne
3. Literatura i pomoce dydaktyczne dla ucznia

VII. Ramowy rozkład materiału nauczania do zakresu podstawowego i rozszerzonego

VIII. Szczegółowy rozkład treści nauczania

Część I – zakres podstawowy

Część II – zakres rozszerzony

IX. Sposoby oceniania

X. Ewaluacja i modyfikacja

Bibliografia

Wstęp

*Życie jest zależnością (...). To, co wpływa na Ciebie bezpośrednio, wpływa również pośrednio na innych. Czy zastanawiasz się czasem, jak to jest, że nie możesz wyjść rano do pracy bez pomocy większości świata? W trakcie porannego prysznica używasz gąbki dostarczonej przez pacyficznych wyspiarzy i mydła wytworzonego przez Francuzów. Kawę przygotowali ci mieszkańcy Ameryki Południowej, chyba, że pijesz herbatę, wtedy dziękujesz za nią Chińczykom. Jeśli zapragniesz wypić kubek kakao – nie ma problemu, jest w Twojej szafce, włożyli je tam Afrykańczycy z Afryki Zachodniej. (...) I w ten sposób, zanim skończysz jeść śniadanie, zależysz od większości świata.**

**Na podst. Martin Luther King „A Christmas Sermon on Peace” 1967*

Współczesne nauczanie geografii to pokazywanie współzależności pomiędzy regionami i ludźmi w dynamicznie zmieniającej się przestrzeni powiązań politycznych, społecznych, gospodarczych oraz problemów zrównoważonego rozwoju. Zadaniem nauczyciela jest nauczenie młodego człowieka dostrzegania dynamiki tych zmian, otwartego, ale i krytycznego podejścia do prezentowanych problemów występujących na świecie i w Polsce. Nowoczesne media wspomagają ten proces, ponieważ uczeń w każdym miejscu i o każdej porze otrzymuje informacje dotyczące katastrof, terroryzmu, klęsk żywiołowych, zjawisk astronomicznych itd. Dlatego też w niektórych treściach materiału nauczania będą odwołania do dostępnych, aktualnych, pozapodręcznikowych źródeł informacji.

Realizacja programu nauczania w szkole ponadgimnazjalnej w zakresie podstawowym i rozszerzonym pozwoli zrozumieć procesy i przyczyny zmian zachodzących w wymiarze lokalnym i globalnym.

I. ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Program opracowano na podstawie założeń projektu *Sposób na naukę*, który realizowany będzie na poziomie podstawowym i rozszerzonym w wybranych szkołach ponadgimnazjalnych. Zakłada się, że szkoły znają warunki uczestnictwa w projekcie, uczniowie zdiagnozowani są pod kątem zainteresowań, stylów uczenia się oraz indywidualnych potrzeb.

Program powstał zgodnie z Rozporządzenia MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla poszczególnych typów szkół /.../, tom 5 - Podstawa programowa z komentarzami Edukacja przyrodniczo oraz Rozporządzeniem MEN z 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku programów /.../ par. 3.1.2.

Program obejmuje naukę geografii w szkole ponadgimnazjalnej w zakresie podstawowym i rozszerzonym realizowaną z wykorzystaniem narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnej. Łącznie przewiduje się co najmniej 270 godzin w tym minimum 30 godzin w klasie I szkoły ponadgimnazjalnej dla poziomu podstawowego.

Z programu mogą też korzystać nauczyciele, którzy spodziewają się, że uczniowie nie wybiorą geografii jako przedmiotu maturalnego, a więc może funkcjonować oddzielnie tylko dla poziomu podstawowego. W innej wersji może być wprowadzany jednocześnie w klasach pierwszych realizujących poziom podstawowy, a następnie drugich i trzecich realizujących poziom rozszerzony. Wybór podręczników należy do nauczyciela, który posiada pełną wiedzę o indywidualnych możliwościach uczniów i zespołów klasowych, warunkach i specyfice pracy szkoły oraz warunkach realizacji projektu *Sposób na naukę*. W wyborze podręcznika, nauczyciel powinien kierować się przede wszystkim możliwością realizacji programu i wymagań zapisanych w podstawie programowej. Obecnie w wykazie podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra do spraw oświaty i wychowania znajduje się 12 podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego uwzględniających nową podstawę programową z geografii w szkole ponadgimnazjalnej do zakresu podstawowego w tym 3 w formie e-booków oraz 5 do zakresu rozszerzonego, w tym 2 w formie e-booków.

W opracowaniu szczegółowych rozkładów treści nauczania oraz innych materiałów uwzględniono wyniki analiz egzaminu maturalnego z geografii publikowanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną.

W *Podsumowaniu* (matura 2012) czytamy:

- Zdający osiągnęli dobre wyniki w zadaniach z II i III obszaru standardów, które sprawdzały głównie umiejętności, a nie tylko wiedzę.
- Zdający w wyższym stopniu opanowali wiadomości z zakresu geografii społecznoekonomicznej niż geografii fizycznej.
- Słaba znajomość terminologii geograficznej oraz położenia obiektów, zdarzeń, zjawisk i procesów na mapach Polski, Europy i świata uniemożliwiła zdającym udzielanie poprawnych odpowiedzi.
- Nadal nie jest zadowalający poziom wykonania zadań, które wymagają obliczeń matematyczno-geograficznych i astronomiczno-geograficznych.

We wskazanym materiale, CKE ponownie zwraca uwagę na „brak znajomości terminologii geograficznej oraz usytuowania obiektów na mapach u zdających geografię (zwłaszcza na poziomie podstawowym). Wielokrotnie zwracano na to uwagę w komentarzach do wyników egzaminów maturalnych minionych sesji, które są dostępne na stronie internetowej CKE (www.cke.edu.pl)”.

II. CELE PROGRAMU

Nadrzędnym celem programu jest zachowanie ciągłości procesu dydaktycznego, wynikającego ze zmienionej podstawy programowej, prowadzące do maksymalnego opanowania wiadomości i umiejętności na poziomie podstawowym przez uczniów kończących naukę geografii oraz na poziomie podstawowym i rozszerzonym dla uczniów przygotowujących się do egzaminu maturalnego.

Autorzy podstawy programowej wprowadzanej od roku 2012/2013 w szkole ponadgimnazjalnej założyli, iż kształcenie geograficzne w zakresie podstawowym obejmuje III etap nauczania, tj. gimnazjum oraz IV etap edukacyjny, tj. szkoła ponadgimnazjalna - 1 godz. tygodniowo w klasie I. Każdy nauczyciel powinien znać podstawę programową co najmniej o jeden poprzedni etap (i kolejny, o ile występuje).

Podstawa programowa ma układ liniowy. Ogromną rolę w planowaniu procesu dydaktycznego ma fakt dokładnego zapoznania się z jej zapisami. Warto prześledzić

przyrost treści na wybranym przykładzie. Edukacja przyrodnicza dzieci najmłodszych dotycząca miejsc zamieszkania pojawia się w nauczaniu przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Uczeń szkoły podstawowej klas IV – VI pozna już wskazane miasta takie jak Kraków, Warszawa, Gdańsk. Uczeń gimnazjum „przedstawia główne cechy położenia, wielkości, układu przestrzennego oraz znaczenie Paryża lub Londynu jako światowej metropolii”. W podstawie programowej dla IV etapu kształcenia zamieszczonej w poradniku celowo wyróżniono kursywą treści podstawy programowej będące kontynuacją wspomnianych wyżej zagadnień. Podobnie można prześledzić inne treści.

W konstruowaniu programu przewidziano więcej czasu na ćwiczenia, co jest konsekwencją wyłączenia niektórych treści z poprzednich etapów kształcenia, np. uczniowie szkoły podstawowej nie będą poznawali obowiązkowo pojęcia współrzędnych geograficznych. Z uwagi na to, że uczeń w klasie I gimnazjum realizujący 1 godzinę tygodniowo przedmiotu geografia, może nie opanować tych, a także innych trudniejszych treści, zaplanowano m.in. zdecydowanie więcej ćwiczeń z mapą (mimo, że nowa podstawa programowa jest wprowadzana).

Najważniejsze zadania nauczyciela to:

- praca z uczniem nakierowana na holistyczne pojmowania świata;
- przygotowanie uczniów do odbioru zmian zachodzących w przestrzeni gospodarczej i społecznej człowieka;
- dostosowanie metod i form pracy do współczesnego wymiaru nauki i nauczania przyszłego maturzysty.

III. INNOWACYJNOŚĆ PROGRAMU

U podstaw programu leży jak najlepsza komunikacja z uczniem wybierającym geografię na poziomie rozszerzonym. Ma on silną motywację do zdania egzaminu maturalnego z jak najlepszym wynikiem, dlatego zainteresowany jest dobrą współpracą z nauczycielem. Relacje uczeń–nauczyciel są najwłaściwsze wtedy, gdy strony komunikują się za pomocą tych samych narzędzi. Dzisiejszy maturzysta urodzony w erze cyfryzacji, mediów elektronicznych i Internetu, przyzwyczajony jest do dobrodziejstw korzystania z

nich na co dzień, także w nauce. Jednym z powszechnie używanych urządzeń są smartfony czy tablety. Program zakłada wykorzystanie ich w toku nauki jako „nowoczesnego segregatora” z zapisanym materiałem dydaktycznym wskazanym przez nauczyciela. Pozostawia uczniowi swobodę do „wpinania” wiadomości według potrzeb i zainteresowań każdego ucznia. Uczniowie wyposażeni w to narzędzie otrzymywać będą informacje od nauczyciela tj. tematykę zajęć oraz główny ich cel, na bieżąco. Samodzielnie dochodzić będą do jego osiągnięcia, wykorzystując różnorodne środki dydaktyczne tak, aby w toku każdego zajęcia opanować treści nauczania.

Wykorzystanie Internetu, e-booków oraz innych źródeł informacji stanowić będzie niewyczerpane źródło, której licealista ma świadomość. Zadaniem nauczyciela będzie takie prowadzenie zajęć, by dokonać odpowiedniej selekcji informacji, gdyż stopień szczegółowości danych treści jest olbrzymi. Uczniowie wykorzystywać będą tablety do zapisywania notatek w sposób dla siebie najodpowiedniejszy. Część uczniów z pewnością będzie wymagała zapisywania większej ilości informacji, część ograniczy się do zapisywania jedynie nowych wiadomości. Uczniowie będą mieli dostęp do własnych zasobów, w każdej chwili będą mogli je wzbogacać, rozszerzać i utrzymywać. Treści tak zapisane będą niezbędnikiem do właściwego przygotowania się do każdego zadania, bieżącego sprawdzianu i egzaminu maturalnego.

Formuła komunikacji bezprzewodowej

Nowoczesną formą komunikacji są portale społecznościowe. Wykorzystując jednak bardziej tradycyjną formę, każdy uczeń będzie miał dostęp do osobistego konta poczty elektronicznej przeznaczonej wyłącznie do użytku dydaktycznego. Zakłada się brak możliwości wysyłania i odbierania wiadomości spoza sieci szkolnej. W czasie lekcji Internet będzie wykorzystywany w limitowanym przez nauczyciela czasie. Nauczyciel będzie komunikował się ze swoimi uczniami używając rozdzielników, np. „klasa Ia”, „klasa IIIb”, „olimpijczycy” itd. oraz indywidualnie z każdym uczniem. Uczniowie będą mieli możliwość wymiany informacji między sobą. Nauczyciel będzie posiadał możliwość rozsyłania zadań domowych dla całej grupy zapisanej w rozdzielniku oraz indywidualnie dla każdego ucznia np. wymagającego zadań dodatkowych lub o innym stopniu trudności. W systemie tym będzie istniała zakładka „Kalendarz”, w której zapisane będą terminy i podstawowe zagadnienia do klasówek i kartkówek itd. Tablety z bezprzewodowym dostępem do Internetu służyć będą do komunikacji z nauczycielem i komunikacji uczniów pomiędzy sobą, zastępując tym samym konieczność przenoszenia zajęć do pracowni komputerowych. Uczniowie będą pracować w grupach oraz samodzielnie, informacje weryfikować wspólnie, np. wykorzystując tablicę interaktywną.

Należy wykorzystać funkcjonowanie „naturalnego sieciowego środowiska ucznia” jako naturalnego kanału informacyjnego i edukacyjnego. Program zakłada wykorzystanie nowoczesnych sposobów komunikacji, zdobywania i wykorzystywania różnych źródeł informacji nie odrzucając tradycyjnych form nauczania, a więc wykorzystywanie podręcznika, atlasów, zbiorów zadań oraz dostępu do map konturowych w formie papierowej. Tłem dla nowoczesności w prowadzeniu lekcji pozostaną naturalne okazy skał i inne zbiory, pomoce dydaktyczne znajdujące się w pracowniach oraz wykorzystywanie zajęć terenowych do poznawania np. form terenu, zagadnień biogeograficznych, ekologicznych i innych.

IV. EDUKACYJNE CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Geografia jest przedmiotem interdyscyplinarnym, wspomagającym realizację zadań stawianych przed szkołą, zapisanych w Podstawie programowej kształcenia ogólnego dla IV etapu kształcenia.

1. CELE OGÓLNE

1) W ZAKRESIE PODSTAWOWYM

Cele kształcenia - wymagania ogólne zawarte w podstawie programowej:

- I. Wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.
- II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.
- III. Zrozumienie relacji człowiek-przyroda-społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej

Treści kształcenia jako wymagania szczegółowe w zakresie podstawowym ujęte są 3 działach do których przyporządkowano 27 wymagań szczegółowych. Głównymi zagadnieniami są procesy globalizacyjne współczesnego świata.

Cele ogólne zawarte w programie:

- nabywanie sprawności w poszukiwaniu właściwych informacji z różnych źródeł,
- analizowanie informacji dotyczących zjawisk i procesów globalizacyjnych,
- korzystanie z technik multimedialnych,
- selekcjonowanie i uogólnianie informacji pochodzących z przekazu medialnego,
- analizowanie i weryfikowanie hipotez, prezentowanie problemów społeczno-demograficznych oraz gospodarczych świata,
- wyjaśnianie pojęć i związków przyczynowo-skutkowych zachodzących w przyrodzie,
- wykazywanie przydatności wiedzy geograficznej w praktyce,
- rozwijanie zainteresowań geograficznych,
- wykorzystywanie informacji do zrozumienia wpływu człowieka na środowisko przyrodnicze,
- rozumienie koncepcji zrównoważonego rozwoju jako wyzwania XXI wiek,

2) W ZAKRESIE ROZSZERZONYM

Cele kształcenia - wymagania ogólne zawarte w podstawie programowej:

- I. Dostrzeganie prawidłowości dotyczących środowiska przyrodniczego, życia i gospodarki człowieka oraz wzajemnych powiązań i zależności w systemie człowiek-przyroda-gospodarka.
- II. Analiza i wyjaśnianie problemów demograficznych społeczeństw.
- III. Pozyskiwanie, przetwarzanie oraz prezentowanie informacji na podstawie różnych źródeł.
- IV. Proponowanie rozwiązań problemów występujących w środowisku geograficznym, zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju i zasadami współpracy, w tym międzynarodowej.

Cele kształcenia w zakresie rozszerzonym obejmują 4 wymagania ogólne, które dokładnie są opisane w podstawie programowej.

Treści kształcenia w podstawie programowej ujęto w 12 działach, w każdym po kilka lub kilkanaście wymagań szczegółowych. Przyjęto ogólny podział treści nauczania z podziałem na geografie fizyczną i społeczno-ekonomiczną świata oraz geografie Polski. Geografia Polski /dział 10, 11, 12/ obejmuje 26 wymagań szczegółowych.

Cele ogólne zawarte w programie:

- rozwijanie sprawności wyszukiwania właściwych informacji z różnych źródeł: podręcznika, map, tekstów, ilustracji, schematów, danych liczbowych i innych,
- wykorzystywanie aktualnych informacji o wydarzeniach na świecie do wykazywania prawidłowości i zależności zachodzących w sferach ziemskich i w społeczeństwach (przyczynowo-skutkowych, funkcjonalnych, czasowych i przestrzennych),
- rozwijania zdolności myślenia analitycznego, syntetycznego i krytycznego w charakteryzowaniu procesów demograficznych, przyrodniczych i gospodarczych w Polsce i na świecie,
- dostrzeganie i analizowanie zmian w środowisku geograficznym w skali lokalnej, regionalnej i globalnej,

- wykorzystanie wiedzy w praktyce,
- poznawanie zasad zrównoważonego rozwoju i proponowanie zmian negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko przyrodnicze,
- interpretowanie informacji pochodzących z różnych źródeł, pomiarów i obserwacji,
- wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do zdobywania i porządkowania wiedzy geograficznej oraz własnego rozwoju.

2. SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA

1) W ZAKRESIE PODSTAWOWYM UCZEŃ NABĘDZIE NASTĘPUJĄCE WIADOMOŚCI UMIEJĘTNOŚCI :

- analizowania i interpretowania różnych źródeł informacji: wykresów, rysunków, map, tekstów źródłowych, informacji prasowych, informacji ze stronach internetowych, danych statystycznych
- charakteryzowania obszarów na kuli ziemskiej o optymalnych i trudnych warunkach osadniczych,
- wskazywania kierunków, przyczyn i skutków migracji,
- opisywania przyczyn i skutków procesów urbanizacyjnych w obszarach o bardzo dużej koncentracji ludności,
- opisywania obszarów rolniczych świata,
- analizowania wielkości i struktury spożycia żywności na świecie,
- charakteryzowania globalnych zmian gospodarowania zasobami leśnymi, morskimi, w wykorzystywaniu surowców energetycznych,
- opisywania regionów bogatych i biednych oraz form pomocy obszarom dotkniętym kryzysem,
- wyjaśniania roli nowoczesnych technologii w życiu społecznym, komunikacji, powstawaniu nowych form przestrzennych,
- opisywania przemian na obszarach wiejskich,
- omawiania przyczyny i skutków procesów integracyjnych,
- formułowania globalnych problemów wynikających z eksploatacji surowców, nadmiaru lub niedoboru wody, globalnego ocieplenia, niewłaściwej gospodarki rolnej, rozwoju turystyki, przewidywania skutków zakłóceń równowagi ekologicznej,
- podawania przykładów wzrostu świadomości ekologicznej i potrzeby zrównoważonego rozwoju.

2) W ZAKRESIE ROZSZERZONYM UCZEŃ NABĘDZIE NASTĘPUJĄCE WIADOMOŚCI UMIEJĘTNOŚCI :

- analizowania i interpretowania różnych źródeł informacji: wykresów, klimatogramów, blokdigramów, rysunków, map, tekstów źródłowych, informacji prasowych, informacji ze stron internetowych, danych statystycznych,
- praktycznego korzystania z map,
- przeliczania skali mapy,
- określania położenia geograficznego,
- czytania map tematycznych ze szczególnym uwzględnieniem Polski,
- wykorzystanie wiadomości o mapie do planowania wycieczki, wyznaczenia azymutów, wskazywania walorów przyrodniczych i antropogenicznych, prowadzenia zajęć terenowych itd.,
- stosowania metod prezentowania zjawisk geograficznych na mapach,
- znajomości mapy współczesnego świata,
- dokonywania obliczeń czasu, długości geograficznej, kąta wysokości Słońca nad horyzontem, szerokości geograficznej,
- znajomości budowy Wszechświata,
- opisywania następstw ruchów Ziemi,
- analizowania mechanizmów powstawania zjawisk atmosferycznych,
- opisywania znaczenia wody w przyrodzie oraz możliwości wykorzystania gospodarczego wód oceanicznych i lądowych,
- charakteryzowania procesów geologicznych i określanie ich wpływu na ukształtowanie powierzchni Ziemi,
- rozpoznawania skał i minerałów oraz ich wykorzystania w działalności gospodarczej człowieka,
- opisywania wzajemnych zależności pomiędzy strefami klimatycznymi, roślinnymi i glebowymi,
- opisywania przyczyn i skutków niewłaściwego wykorzystywania naturalnych zasobów Ziemi w odniesieniu do wzrostu zapotrzebowania na energię,
- omawiania światowych problemów demograficznych i osadniczych,
- szukania powiązań pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego a problemami demograficznymi,
- charakteryzowania procesów migracyjnych i urbanizacyjnych oraz ich wpływu na środowisko i poziom życia ludzi,
- wykazywania zróżnicowania etnicznego, językowego, religijnego i narodowościowego świata,
- wyjaśnianie powiązań pomiędzy warunkami naturalnymi, rozwojem społecznym a rozwojem produkcji rolnej i wielkością spożycia żywności,
- omawiania zmian w gospodarce leśnej i morskiej,
- wykazywania zależności pomiędzy zróżnicowaniem produkcji przemysłowej państw na różnym poziomie rozwoju gospodarczego a strukturą towarową eksportu i importu,

- charakteryzowania struktury zatrudniania w odniesieniu do usług oraz oceniania poziomu zaspokojenia potrzeba na usługi w różnych państwach świata,
- analizowania danych statystycznych i map do prezentacji zjawisk gospodarczych na świecie i w Polsce,
- wyjaśniania przyczyn i przebiegu konfliktów zbrojnych na świecie,
- opisywania cech ukształtowania powierzchni i cech środowiska oraz walorów przyrodniczych Polski w odniesieniu do własnego regionu,
- wykazania związków przyczynowo-skutkowych wynikających ze zmian ustrojowych po 1990 roku w odniesieniu do problemów społecznych i gospodarczych,
- omawiania wpływu procesów restrukturyzacji i modernizacji na zmiany w przemyśle, rolnictwie i usługach
- porównywania poziomu rozwoju rolnictwa w Polsce i UE w odniesieniu do warunków naturalnych,
- analizowania skutków globalizacji i procesów integracji politycznej,
- wskazywania związków i zależności pomiędzy środowiskiem przyrodniczym a działalnością człowieka w ujęciu lokalnym i globalnym,
- uzasadniania konieczności działań proekologicznych w Polsce w odniesieniu do skutków działalności gospodarczej,
- posługiwania się terminologią geograficzną.

3. CELE WYCHOWAWCZE

1) KSZTAŁCENIE UMIEJĘTNOŚCI

Podstawa programowa zakłada kształtowanie umiejętności ponadprzedmiotowych. Poprzez zróżnicowanie form pracy: indywidualną, grupową, zespołową w środowisku zarówno klasowym, instytucjonalnym, jaki i w sieci uczeń nabeździe następujące umiejętności:

- planowania, organizowania i oceny własnej nauki, przejmowania za nią odpowiedzialności,
- efektywnego współdziałanie w zespole,
- rozwiązywania problemów w twórczy sposób,
- poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz efektywnego posługiwanie się technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi,

- selektywnego wykorzystywanie informacji z różnych źródeł,
- odnoszenia zdobytej wiedzy do praktyki,
- wypracowywanie dobrych nawyków,
- rozwijanie sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań.

2) KSZTAŁTOWANIE POSTAW

Realizując program należy jak najczęściej wprowadzać elementy wychowawcze, szczególnie przy podziale zadań, gdzie możliwe jest kształtowanie poczucia odpowiedzialności za siebie i grupę, np. podczas zajęć w terenie. Krótki okres adaptacji, nauka młodzieży z różnych środowisk nie sprzyja budowaniu więzi, wzajemnej pomocy i zaufania oraz podejmowania wspólnych działań.

Poprzez częste spotkania z uczniem (poziom rozszerzony) możemy wspierać jego rozwój intelektualny i osobowy, kształtować następujące postawy:

- współpracy w grupie i komunikacji,
- poczucia przynależności do własnego regionu, kraju, Europy,
- szacunku do powierzonych sprzętu i mienia,
- tolerancji, poszanowania innych narodów, systemów wartości i sposobów bycia,
- asertywności i umiejętności uzasadniania swoich poglądów, szacunku do rozmówcy,
- podnoszenia własnej samooceny poprzez osiągnięcie celów cząstkowych,
- podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska jako dobra wspólnego,
- przygotowania się do życia w środowisku lokalnym i globalnym,
- holistycznego pojmowania świata.

V. SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

1. METODY I FORMY PRACY Z UWZGLĘDZIENIEM INDYWIDUALIZACJI PROCESU NAUCZANIA

Najskuteczniejszymi metodami pracy są metody aktywizujące. Uczeń musi jednak posiadać wiedzę lub szybki do niej dostęp, by mógł je wykorzystać do pracy. Na lekcjach geografii należy stosować różnorodne metody i formy pracy. Niektóre, wspomniane w Założeniach programowych treści nauczania sprawiające uczniom dużo trudności (np. obliczanie czasu, wysokości górowania Słońca, zagadnień demograficznych, obliczenie odległości i powierzchni rzeczywistych) powinny one być ćwiczone także indywidualnie. Realizacja treści podstawy programowej w zakresie rozszerzonym w niespełna dwuletnim okresie powoduje, że uczniowie będą realizowali ten przedmiot w ciągu 4 lub 5 godzin tygodniowo, dlatego też większość zajęć, a w szczególności lekcje, gdzie wymagana jest umiejętność biegłych obliczeń czy pracy z mapą, zaplanowane są jako jednostki dwugodzinne.

Program zakłada wykorzystanie tradycyjnych aktywizujących metod pracy oraz wykorzystanie tabletów. Nauczyciel będzie posiadał interaktywne szablony do wybranych metod, które będzie mógł przekazywać uczniom. Będą oni indywidualnie pracować nad poszczególnymi zagadnieniami wykorzystując własną wiedzę oraz dostęp do notatek, Internetu, czy różnorodnych materiałów dydaktycznych, które znajdują się w standardowo wyposażonej pracowni geograficznej w każdej szkole, a także do stałej pomocy nauczyciela. Uczniowie prezentować będą wyniki pracy indywidualnej, pracy w małych i większych grupach przez sieć (ustalając najlepsze rozwiązanie danego problemu). Praca w formie, w której uczeń może aktywnie uczestniczyć w lekcji, porównywać, analizować, ustalać, nanosić korekty, sprzyja selekcjonowaniu, wartościowaniu i utrwalaniu wiadomości. Każdy uczeń ma inny sposób i tempo przyswajania wiedzy. Wykorzystanie środków szybkiej komunikacji nauczyciela z uczniem stwarza kolejną możliwość **indywidualizacji procesu nauczania**, czyli dostosowania poziomu trudności zadania i czasu pracy do możliwości intelektualnych każdego ucznia, a nie uśrednionego poziomu całej grupy. Częsta kontrola, śledzenie postępów w nauce, mobilizowanie, indywidualna pomoc uczniom mających problemy ze zrozumieniem omawianych treści i efektywną nauką, stawianie wyższych wymagań uczniom szybciej

przyswajającym wiedzę, pozwoli na dobre wykorzystanie czasu na naukę i ćwiczenia. Szybka informacja od nauczyciela, świadomość braków wiedzy pozwoli uczniom samodzielnie, ale jednocześnie pod kierunkiem nauczyciela uzupełniać ją w sposób dla siebie najskuteczniejszy. Zgodnie z Rozporządzeniem MEN z dnia 30 kwietnia 2007r. nauczyciel zobowiązany jest do wspierania uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Poza wskazanymi metodami i formami pracy, sposobami komunikacji, proces ten wspomagać będzie także wskazany w punkcie VI.3. Literatura i pomoce dydaktyczne dla ucznia.

Uczniowie chętnie wykorzystują programy graficzne. Jednym z nich, doskonałym do sporządzania notatek jest FreeMind, który należy zaproponować np. do tematów z proponowaną metodą pracy - mapą myśli. Nauczyciel powinien wykorzystywać także następujące, sprawdzone metody pracy:

- metaplan,
- drzewko decyzyjne,
- mapa myśli,
- rybi szkielet,
- analiza SWOT,
- metoda 5Q,
- inne.

Zajęcia będą atrakcyjne, jeżeli nauczyciel zastosuje metodę symulacji odzwierciedlającą sytuację realną, elementy dramy, burzy mózgów, debaty, dyskusji panelowej, wywiadu. Uczniowie mają możliwość przećwiczenia sytuacji, z którą spotkają się w życiu. Metoda ta służy likwidowaniu barier psychicznych i fizycznych, uczy wchodzenia w różne role i przygotowuje ucznia do nowych zadań. Geografia jest przedmiotem wypełnionym także treściami wychowawczymi, kształtującymi postawy tolerancji, dbałości o zdrowie i środowisko. Wykorzystywanie nowoczesnych technologii nie może zastąpić kontaktów bezpośrednich z drugim człowiekiem, może jednak stać się ważnym narzędziem.

Dobrze zdany egzamin maturalny czy osiągnięcie wysokiego wyniku z bieżącego sprawdzania wiadomości i umiejętności, to skutek właściwego wykonania często złożonych poleceń. Zasadne jest więc podanie w tym programie przykładów zastosowania metody tekstu przewodniego, jako odmiany nauczania problemowego. Praca z tekstem jest

w dalszym ciągu koniecznością doskonaląca umiejętność koncentracji i skupienie się nad problemem. Dobrze zorganizowana praca tą metodą powinna być poprzedzona:

- przygotowaniem tekstu (tekstów) przewodniego,
- ustaleniem pytań przewodzących w formie formularza, testu itp., na które uczeń poszukuje odpowiedzi,
- określeniem przewidywanego czasu pracy,
- określeniem roli nauczyciela jako osoby wspomagającej,
- określeniem sposobu prezentowania wyników, wniosków – kolejność, forma.

Uczniowie powinni też brać udział w sesjach popularnonaukowych, imprezach i warsztatach plenerowych, akcjach, które stwarzając możliwość aktywnego uczestnictwa, podejmowania decyzji, osvajania się z różnymi formami przekazu i kontaktu, niezbędnymi w prawidłowym funkcjonowaniu w społeczeństwie.

Postawa programowa zakłada też ćwiczenia w terenie i wycieczki, dlatego też przewidziano łączenie jednostek lekcyjnych na tego typu zajęciach.

2. ZALECANE WARUNKI OSIĄGANIA CELÓW, ŚRODKI DYDAKTYCZNE

Realizacja programu wymaga wyposażenia uczniów i szkoły w sprzęt audiowizualny oraz tradycyjną pracownię geograficzną. Poniższe zestawienie warunków wspomagających realizację programu oraz zestaw pomocy dydaktycznych należy traktować jako formę przypomnienia.

Sprzęt audiowizualny:

- tablica multimedialna,
- tablety dla uczniów,
- stanowisko pracy dla nauczyciela (komputer, laptop),
a ponadto programy komputerowe (z zadaniami dla uczniów) oraz mobilny Internet.

Tradycyjne pomoce dydaktyczne, takie jak:

- modele przestrzenne, kolekcje skał, przekroje glebowe,
- tablice, plansze, foliogramy, tellurium,
- podręczniki, zestawy ćwiczeń, zbiory zadań (patrz niżej, pkt. 6.5).

Program przewiduje wykorzystanie bazy, zasobów i możliwości szkoły takich jak:

- korzystanie z pracowni geograficznej wyposażonej w niezbędne pomoce dydaktyczne, np. mapy ścienne, globusy, okazy skał, atlasy, słowniki,

- obserwacje, prowadzenie ćwiczeń terenowych, np. rzeźby terenu, pracy rzeki, itd., obserwacji meteorologicznych,
- przeprowadzenie części zagadnień programowych np. w stacji meteorologicznej, biurze turystycznym, biurze pracy, ośrodku edukacyjnym przy parku narodowym lub innym środowisku pozaszkolnym,
- dostęp do biblioteki szkolnej w celu poznawania i korzystania z różnych źródeł wiedzy geograficznej - czasopism, atlasów, albumów itd.

Dobrze funkcjonująca biblioteka ze z tradycyjnym zbiorem woluminów jak i jako centrum multimedialne będzie również dużym wsparciem w procesie dydaktycznym, co zresztą zostało wyeksponowane we wstępie do podstawy programowej.

Z uwagi na powtarzającą się u maturzystów słabą znajomość wybranych zagadnień (wskazanych w *Założeniach ogólnych* opisanych przez OKE) proponuje się wykorzystanie dostępnych programów multimedialnych w celu szybkiego powtórzenia, utrwalenia bądź uzupełnienia wiadomości. W podstawie programowej „zakłada się, że poznając zjawiska w skali globalnej uczeń powinien wykorzystać wiedzę dotyczącą poszczególnych państw i regionów, zdobytą na wcześniejszych etapach edukacyjnych”.

Didakta-Geografia - to program przeznaczony do powtórki i poszerzania wiadomości z zakresu geografii i orientacji na mapie. Zawiera 18 samodzielnych typów zadań z różnych działów geografii. Struktura programu daje dodatkowo możliwość wyboru spośród czterech typów ćwiczeń, pytań testowych, zadań na dobieranie, zadań typu prawda/fałsz oraz ćwiczeń z ilustracjami. Bogata oferta pytań testowych umożliwia sprawdzenie wiadomości ucznia z zakresu geografii ogólnej, zaś mapy konturowe oraz ilustracje w sposób ciekawy testują umiejętność orientacji przestrzennej i odczytywania informacji ikonograficznych.

Działy tematyczne:

Ogólna geografia fizyczna - planeta Ziemia, Globus i mapa, sfery fizyczno-geograficzne.

Oceany - Ocean Spokojny i Oceania, Ocean Indyjski, Ocean Atlantycki i Północny Lodowaty.

Kontynenty - Azja, Afryka, Ameryka, Europa, Australia + Antarktyda.

Gospodarka światowa i ekologia - ludność i osadnictwo, gospodarka światowa, ekologia, podział polityczny w dzisiejszym świecie.

Polska - warunki naturalne, gospodarka, województwa i miasta.

Aplikacja umożliwia druk kart roboczych, dlatego zadania można rozwiązywać poza komputerem. Ustawienia pozwalają na wybór liczby przykładów - od 5 do 20. Tabele z wynikami dla każdego typu zadań informują o najlepszych uczestnikach. Wszystkie wyniki uczniów wpisywane są do osobnego pliku, w którym jest zawarty rodzaj zadania, które było rozwiązywane, data, godzina, liczba poprawnych i błędnych odpowiedzi i ocena końcowa. Aplikacja ma prostą obsługę i orientacja w programie jest bezproblemowa dzięki graficznemu interfejsowi.

3. LITERATURA I POMOCE DYDAKTYCZNE DLA UCZNIA

1. Janusz Stasiak, Zbigniew Zaniewicz – Matura 2012 (i dalsze), Geografia, Vademecum; Wydawnictwo *Operon*.
2. Jadwiga Kop, Maria Kucharska - Geografia Ćwiczenia i testy
3. Publikacje z arkuszami maturalnymi różnych wydawnictw. Geografia. Edycja 2012.
4. Maturalne karty pracy. zakres rozszerzony – Anna Karaś, Monika Nikołajew Bieniaszewska
5. Paweł Wład – Geografia. Zestaw map konturowych 1- Świat, kontynenty.
6. Paweł Wład – Geografia. Zestaw map konturowych 2 - Polska, Województwa.
7. R. Domachowski, Grażyna Młynarczyk– Geografia, (liceum), zadania na mapach konturowych i topograficznych, Wydawnictwo Demart*.
8. Świat w liczbach Wydawnictwo WSiP.
9. Tablice geograficzne dla ucznia.
10. Atlas geograficzny dla liceum.
11. Czasopisma geograficzne, przyrodnicze - Poznaj świat, Przyroda Polska, inne

**Z uwagi na wykorzystanie tych publikacji do realizacji wielu zagadnień z geografii fizycznej i społeczno-ekonomicznej zaleca się korzystanie z 2 opracowań, o różnym stopniu trudności.*

Do pracy na lekcjach geografii w liceum wykorzystywane będą preferowane przez nauczyciela i uczniów **podręczniki** (w wersji papierowej i elektronicznej) ze szkolnego zestawu obowiązujących podręczników w danej szkole. W przygotowaniu są podręczniki typu e-book w ramach programu ministerialnego *Cyfrowa szkoła*.

**VI. RAMOWY ROZKŁAD MATERIAŁU NAUCZANIA DO ZAKRESU
PODSTAWOWEGO I ROZSZERZONEGO**

Poziom nauczania	Dział programu	Tytuł działu programowego	liczba godzin	Uwagi
Podstawowy	I	Problemy demograficzne i społeczne świata	6	
	II	Zróżnicowanie społeczne i gospodarcze państw świata	15	
	III	Rozwój zrównoważony	5	
	IV	Materiał fakultatywny – „Niesiemy pomoc.....”		Poza minimalną liczbą godzin
		Godziny do dyspozycji nauczyciela	4	
RAZEM			30	minimum
Rozszerzony	I	Źródła informacji geograficznej	10 + 4	+ ok. 4 godz. na przeprowadzenie badania regionu i prezentację wyników
	II	Ziemia we Wszechświecie	13	Podstawy astronomii
	III	Atmosfera	14	Sfery Ziemi
	IV	Hydrosfera	17	
	V	Litosfera	27	
	VI	Pedosfera i biosfera	15	
	VII	Klasyfikacja państw świata	5	Geografia społeczno-ekonomiczna
	VIII	Ludność	22	
	IX	Działalność gospodarcza na świecie	33	
	X	Geografia Polski - środowisko przyrodnicze	80	Geografia Polski* powtórzenia, ewaluacja
	XI	Geografia Polski - zagadnienia ludnościowe		
	XII	Geografia Polski - działalność gospodarcza		
RAZEM			240	
RAZEM POZIOM PODSTAWOWY I ROZSZERZONY			270	

VII. SZCZEGÓŁOWY ROZKŁAD TREŚCI NAUCZANIA

CZĘŚĆ I - ZAKRES PODSTAWOWY

Dział programu	Treści nauczania-wymaganie szczegółowe z podstawy programowej uczeń:	Temat lekcji	L. godz.	Opis założonych osiągnięć uczeń:	Metody pracy	Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania
Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata	1.1) wyróżnia i charakteryzuje obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej; formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie;	1. Nierównomierne rozmieszczenie ludności na Ziemi	1.	<ul style="list-style-type: none"> -rozumie i stosuje pojęcia: ekumena, subekumena, anekumena, - wskazuje na mapie fizycznej świata obszary o dużej koncentracji ludności warunkowane atrakcjami osadniczymi i obszary bezludne (o małej gęstości zaludnienia) warunkowane barierami rozwoju osadnictwa - posługuje się nazwami krain geograficznych i nazwami regionów, i zaznacza je na mapie konturowej kontynentów (tablet) - formułuje prawidłowości rządzące nierównomierne rozmieszczenie ludności na świecie na podstawie mapy świata z zaznaczonymi obszarami o skrajnych cechach. 	Mapa myśli	<ul style="list-style-type: none"> - praca w grupach z mapą fizyczną świata, słownikiem geograficznym, - wykorzystanie tablicy multimedialnej, tabletu do ćwiczenia znajomości krain geograficznych i regionów, -omówienie czynników sprzyjające rozwojowi osadnictwa oraz niekorzystnych do rozwoju osadnictwa,

	<p>1.2) charakteryzuje główne procesy demograficzne (fazy przejścia demograficznego i przejścia epidemiologicznego) na przykładzie całego świata i poszczególnych kontynentów;</p>	<p>2. Mieszkańcy Ziemi - ile nas było, ile nas jest, ile będzie ?</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia pojęcia: przyrost naturalny, współczynnik przyrostu naturalnego, przyrost dodatni, ujemny, eksplozja demograficzna, współczynnik dzietności, - analizuje model przejścia demograficznego i charakteryzuje jego fazy, - wymienia przykłady państw i wskazuje je na mapie politycznej świata, - analizuje model przejścia epidemiologicznego, - charakteryzuje fazy przejścia epidemiologicznego, - wykonuje diagram słupkowy określający wartość współczynnika przyrostu naturalnego na poszczególnych kontynentach 	<p>Aktywny opis</p>	<ul style="list-style-type: none"> - praca w grupach - czytanie, analizowanie wyszukiwanie w słowniku i podręczniku oraz na mapach wskazanych informacji, - analizowanie danych liczbowych, np., Mały Rocznik Statystyczny(GUS), http://www.stat.gov.pl/PI_gus/ludnosc_piramida/start.htm - sporządzanie diagramu
	<p>1.3) klasyfikuje migracje, podaje ich przyczyny i ocenia skutki tego zjawiska; charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów;</p>	<p>3.Dlaczego migrujemy? Przyczyny i skutki migracji.</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zna podział migracji - wyjaśnia pojęcia: migracje, emigracje, imigracje, repatriacje, deportacje, reemigracje, saldo migracji, azylanci, - omawia pozytywne i negatywne skutki migracji zewnętrznych dla państw emigracyjnych i imigracyjnych, - wyjaśnia przyczyny i podaje kierunki migracji wewnętrznych w Polsce , - wymienia państwa imigracyjne dla współczesnej wielkiej emigracji Polaków, - ocenia atrakcyjność wybranych krajów i regionów dla imigrantów, 	<p>Mapa myśli</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie praca z podręcznikiem, słownikiem i mapą, - posługiwanie się terminologią geograficzną w omawianiu kierunków migracji wewnętrznych i zewnętrznych, - wyszukiwanie aktualnych danych liczbowych dotyczących polskiej emigracji, - podział migracji, konsekwencje migracji;
	<p>1.4) wyjaśnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na</p>	<p>4. Współczesne procesy</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - omawia etapy urbanizacji: urbanizację wstępną, suburbanizację, dezurbanizację, 	<p>Mapa myśli</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizowanie schematów

	<p>świecie; opisuje procesy tworzenia się aglomeracji miejskich oraz ich formy;</p>	<p>urbanizacyjne na świecie</p>		<p>reurbanizację, - omawia proces tworzenia się aglomeracji, - podaje przykłady typów zespołów miejskich i wskazuje je na mapie Polski i świata, - opisuje funkcje miast, - wskazuje na mapie świata obszary o wysokim i niskim wskaźniku urbanizacji,</p>		<p>przedstawiających typy zespołów miejskich, - wykorzystanie strony www.maps.google.pl do prezentacji układu przestrzennego wybranych aglomeracji oraz obszarów o wysokim i niskim wskaźniku urbanizacji, - wykorzystanie programu FreeMind</p>
	<p>1.5) identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata (np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych);</p>	<p>5. Życie w metropolii</p>	<p>1</p>	<p>- omawia proces ekspansji przestrzennej światowych metropolii w różnych częściach świata, - wymienia i wskazuje na mapie metropolie światowe („miasta globalne”, megamiasta): Nowy Jork, Londyn, Paryż Tokio, Seul oraz regionalne, np. Warszawa, - wymienia pozytywne i negatywne skutki rozwoju megamiast, - omawia czynniki wzrostu wielkich miast: eksplozję demograficzną i wielkie migracje, - opisuje negatywne skutki wzrostu liczby mieszkańców wielkich miast - przestępczość, bezdomność, epidemie, degradacja środowiska, problemy komunikacyjne, - podaje propozycje ograniczania negatywnych aspektów życia w wielkim mieście</p>	<p>Debata</p>	<p>- wykorzystanie zasobów multimedialnych oraz innych materiałów do prezentacji argumentów „za i przeciw” (np. centra handlowo-biznesowe, dzielnice nędzy) w debacie „Dodatknie i ujemne strony życia w wielkim mieście”, - omówienie wpływu procesów globalizacyjnych na współczesną architekturę wielkich miast,</p>

	<p>1.6) wyjaśnia znaczenie kultury i tradycji regionalnych w procesie różnicowania się regionów pod względem rozwoju społecznego i gospodarczego (np. wyjaśnia rolę tradycji w rozwoju przedsiębiorczości w państwach Azji Południowo-Wschodniej).</p>	<p>6.Co nas wyróżnia - kręgi kulturowe.</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia nazwy 12 kręgów kulturowych (cywilizacyjnych), - wskazuje kręgi kulturowe na mapie konturowej świata, - opisuje najważniejsze cechy kręgów kulturowych, - wyjaśnia pojęcia: cywilizacja, kultura, etnologia, - określa związki przyczynowo-skutkowe wpływu religii na gospodarkę i rozwój społeczny w wybranych obszarach świata (np. Chiny - konfucjanizm- paternalizm, Indie- hinduizm- „święte krowy”), - podaje przykłady skutków procesów globalizacyjnych związanych z przenikaniem kultur, tradycją i religią, np. niepokoje społeczne, zmiany przyzwyczajzeń kulinarnych, 	<p>Gra dydaktyczna</p>	<ul style="list-style-type: none"> - czytanie i analizowanie map tematycznych oraz ilustracji prezentujących zróżnicowanie rasowe, językowego i religijne świata, - wykorzystanie technik graficznych, -przyporządkowywanie regionów do opisów
--	--	---	----------	---	------------------------	---

<p>II. Zróżnicowanie społeczno-gospodarcze świata</p>	<p>2. 1) Klasyfikuje kraje na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony „bogatej Północy” i „biednego Południe” oraz podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata;</p>	<p>7.Zróżnicowanie społeczno-gospodarcze państw świata. Bogata Północ i biedne Południe</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego, – wyjaśnia różnicę pomiędzy nimi: PKB, PKB na jednego mieszkańca oraz DNB – wskazuje na mapie świata państwa wg wskaźnika PKB na jednego mieszkańca, – określa poziom rozwoju społecznego według wskaźnika HDI, – wskazuje na mapie świata państwa wg wskaźnika HDI , – opisuje przyczyny zróżnicowanego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego regionów i państw świata „bogatej Północy i „biednego Południa”, – wyjaśnia pojęcie: „krąg ubóstwa”, – podaje cechy państw biednych i bogatych 	<p>Burza mózgów</p>	<ul style="list-style-type: none"> - czytanie i analizowanie map tematycznych – prezentujących wartości PKB i HDI, - wykorzystanie map interaktywnych; - analizowanie danych liczbowych ze wskaźnikami PKB i HDI,
---	---	---	----------	--	---------------------	--

	<p>2.2) ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym kryzysem (klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem);</p>	<p>8. Formy pomocy obszarom dotkniętym kryzysem</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia pojęcie sytuacji kryzysowej, - wymienia przyrodnicze i pozapryrodnicze przyczyny sytuacji kryzysowych, - wyjaśnia przyczyny aktualnych kryzysów, np. ekonomicznego, ekologicznego, - analizuje przebieg działań w Polsce lub na świecie w sytuacji kryzysowej, - projektuje formę pomocy krajom dotkniętym np. głodem za pomocą „wędkę” - wymienia najważniejsze organizacje pozarządowe: Polską Akcję Humanitarną, Caritas, Polską Zieloną Sieć i inne organizacje, - wymienia przykłady krajów i rodzaje pomocy niesionej przez te organizacje, -wymienia cele Projektu Milenijnego 	<p>Burza mózgów</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizowanie sytuacji kryzysowych na świecie - głód, epidemie, klęski ekologiczne i żywiołowe -popularyzowanie programów pomocowych oraz akcji organizowanych przez organizacje pozarządowe,
--	---	---	----------	---	---------------------	--

	<p>2.3) opisuje główne obszary upraw i chowu zwierząt na świecie, wyjaśnia ich zróżnicowanie przestrzenne;</p>	<p>9. Regiony rolnicze świata</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia funkcje rolnictwa, - klasyfikuje czynniki rozwoju rolnictwa – przyrodnicze i pozapryrodnicze, - posługuje się pojęciami: plon, zbiór, pogłowie, obsada, towarowość - wymienia regiony rolnicze świata, - wskazuje regiony rolnicze na mapie świata w szczególności regiony upraw roślin żywieniowych i hodowli zwierząt , - opisuje zróżnicowanie sposobów uprawy ziemi i chowu zwierząt na świecie, - posługuje się pojęciami: pogłowie, obsada, - charakteryzuje rolnictwo intensywne i ekstensywne, - wyznacza (barwą) obszary o najkorzystniejszych warunkach do rozwoju rolnictwa na mapie konturowej świata , 	<p>aktywny opis</p>	<ul style="list-style-type: none"> -wykorzystanie multimedialnej mapy świata do wskazywania regionów rolniczych świata, obszarów roślin uprawnych i hodowli zwierząt (w tym zbóż oraz chowu bydła mięsnego i mlecznego, trzody chlewnej, owiec, drobiu), -analizowanie danych statystycznych dotyczących wielkości produkcji rolnej jako przygotowanie do dyskusji,
--	--	-----------------------------------	----------	--	---------------------	---

	<p>2.4) wyjaśnia, z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie (uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe, społeczne i polityczne, mechanizmy wpływające na nierównomierny rozdział żywności w skali globalne</p>	<p>10. Zróżnicowanie poziomu wyżywienia ludności na świecie</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje wielkość i strukturę spożycia żywności uwarunkowanej klimatem, tradycjami religijnymi, płcią oraz aktywnością, - charakteryzuje wielkość spożycia żywności w krajach bogatych i biednych, - wyjaśnia pojęcia głód utajony, głód jawny, - analizuje przyczyny braku żywności, - omawia mechanizmy nierównomiernej dystrybucji żywności, - charakteryzuje konsekwencje nierównomiernej dystrybucji żywności, - omawia konsekwencje nadmiernego i niedostatecznego spożycia żywności, 	<p>Metoda drzewko decyzyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie map tematycznych, tabel prezentujących zapotrzebowanie kaloryczne i spożycie kalorii w różnych częściach świata, - analizowanie danych z rocznika statystycznego GUS, danych FAO- www.fao.org, - poszukiwanie sposobów zwiększenia ilości żywności w krajach głodujących
--	---	---	----------	---	---------------------------------	---

	<p>2.5) opisuje zmiany w funkcji obszarów wiejskich na wybranych przykładach (np. w Unii Europejskiej, w regionach turystycznych w państwach rozwijających się);</p> <p>potrafi wyjaśnić szanse i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i mieszkańców poszczególnych regionów, wynikające z procesów przemian zachodzących na terenach wiejskich;</p>	<p>11.Współczesne przemiany obszarów wiejskich</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> – zna pojęcie sieci osadniczej – przedstawia specyfikę osadnictwa wiejskiego na obszarach zamieszkiwanych przez ludy pierwotne (np. lasy Amazonii), w krajach o dużej gęstości zaludnienia (np. Chiny), w krajach monokultury turystycznej (np. Antigua i Barbuda) i regionach turystycznych świata, wysoko rozwiniętych krajach „starej” UE i krajach postsocjalistycznych (np. Polska) – wymienia, na przykładzie Polski zmiany w funkcjonowaniu obszarów wiejskich wraz ze przemianami ustrojowymi i intensyfikacją rolnictwa – wymienia funkcje wsi oraz zmiany tych funkcji – podaje przejawy semiurbanizacji – charakteryzuje typy wsi w Polsce – uzasadnia zmiany funkcji i fizjonomii wsi w erze globalizacji – wskazując różne kierunki przekształceń wsi i dowodzi, że mogą przynieść one zarówno pozytywne jak i negatywne skutki dla środowiska przyrodniczego – przekonuje o szansach rozwoju agroturystyki 	<p>Aktywny opis</p>	<ul style="list-style-type: none"> - porównywanie zagospodarowania obszarów wiejskich na podstawie opisu lub/i ilustracji w krajach UE oraz w rozwijających się, - analizowanie zmian środowiska przyrodniczego, - wskazywanie przykładów procesów globalizacyjnych na obszarach wiejskich, - wykorzystanie podręczników oraz map
--	--	--	----------	--	---------------------	---

	<p>2.6) charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie (w wyniku procesów wylesiania i zalesiania) i podaje przykłady gospodarowania zasobami leśnymi (pozytywne i negatywne);</p>	<p>12. Gospodarka leśna</p>	<p>1</p> <ul style="list-style-type: none"> - wskazuje na mapie świata główne obszary leśne: równikowe, lasy liściaste zrzucające liście na zimę, lasy borealne, - zna wartość wskaźnika lesistości świata, Europy, Polski i innych wybranych rejonów świata, - omawia funkcje lasów, - ocenia skutki deforestacji dla człowieka, klimatu, wody i gleby, - posługuje się pojęciami: las pierwotny, las wtórny, plantacje leśne, - prognozuje skutki globalnej rabunkowej gospodarki w Lasach Amazonii, - porównuje wielkość powierzchni leśnych wybranych obszarów i świata, - podaje przykłady państw i regionów o zwiększających i zmniejszających się powierzchniach leśnych, - omawia znaczenie procesu zalesiania dla wybranych obszarów świata, 	<p>Metaplan</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizowanie map tematycznych, diagramów, - wykorzystanie informacji z WWW.fao.org, filmu "S.O.S. Ziemia"(zadanie domowe) http://www.youtube.com/watch?v=5AgDU8AxQjg do wypracowania wniosków
--	--	-----------------------------	--	-----------------	--

	<p>2.7) charakteryzuje cechy gospodarki morskiej i podaje przykłady wykorzystania oceanu światowego oraz zagrożeń wynikających ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich;</p>	<p>13. Wykorzystanie zasobów wodnych</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - podaje przykłady wykorzystania mórz w rozwoju cywilizacji starożytnych, rozwoju imperiów kolonialnych i współczesnego rozwoju portów oraz państw, - opisuje korzyści wynikające z zagospodarowania mórz i oceanów, - posługuje się pojęciami: rybactwo, rybołówstwo, marikultura, akwakultura, - wymienia gatunki najczęściej poławiane w wodach morskich i środowiskach słodkowodnych, - omawia zagrożenia związane z gospodarką morską – przetwórczość, hodowla organizmów wodnych, wydobywanie surowców z dna morza i ich transport, turystyka, -wymienia działania służące ochronie zasobów mórz i oceanów, - wyjaśnia pojęcie rybołówstwo zrównoważone 	<p>Aktywny opis</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizowanie map tematycznych oraz danych statystycznych dotyczących wielkości połowów, spożycia ryb na świecie, - wykorzystanie danych statystycznych do omówienia zagrożeń powodowanych niewłaściwą eksploatacją zasobów morskich
--	---	--	----------	---	---------------------	--

	<p>2.8) charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie; dokonuje oceny zjawiska uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, potrafi wyjaśnić twierdzenie „ropa rządzi światem”;</p>	<p>14. Ropa naftowa surowcem strategicznym</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia surowce energetyczne świata, - wskazuje ich rozmieszczenie na mapie gospodarczej świata, - podaje procentową wartość wydobycia głównych surowców energetycznych przez poszczególne kraje, - wykazuje tendencje wzrostu wydobycia surowców nieodnawialnych oraz wzrostu zapotrzebowania na energię elektryczną, - wskazuje obszary roponośne oraz państwa OPEC na mapie świata, - określa procentową wartość produkcji energii elektrycznej ze szczególnym uwzględnieniem surowców nieodnawialnych, - uzasadnia konieczność zmiany struktury zużycia surowców nieodnawialnych do produkcji energii na rzecz źródeł alternatywnych, 	<p>Dyskusja panelowa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizowanie mapy gospodarczej świata i map tematycznych, - analizowanie danych statystycznych, - prowadzenie debaty „Czy ropa musi rządzić światem?” - wykorzystanie www.scholaris.pl, www.stat.gov.pl-surowce, animacji „Zasada działania elektrowni geotermicznej „
--	---	--	----------	--	--------------------------	--

	<p>2.10) przedstawia cechy przemysłu wysokiej technologii i podaje przykłady jego lokalizacji na świecie; poznaje nowe funkcje ośrodków przemysłowych i nowe formy przestrzenne - technopolie, klastry i dystrykty przemysłowe;</p>	<p>15. Czynniki lokalizacji i cechy przemysłu high- tech</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia gałęzie przemysłu wysokiej technologii, - opisuje czynniki lokalizacji przemysłu high-tech, - wymienia cechy przemysłu high- tech - opisuje formy skupisk przemysłu high-tech: klastry, parki technologiczne, dystrykty przemysłowe, - opisuje rozmieszczenie ośrodków wysokiej technologii na świecie, - wykazuje zależność pomiędzy rozwojem gospodarczym państw a rozmieszczeniem największych skupisk przemysłu high- tech na świecie - podaje przykłady firm znajdujących się w Dolinie Krzemowej. 	<p>Metoda tekstu przewodniego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie materiałów źródłowych- opisu lub reportażu z Doliny Krzemowej, - analizowanie mapy tematycznej, Praca domowa- przygotowanie prezentacji multimedialnej „Regiony turystyczne świata” oraz „Kraje najliczniej odwiedzane przez turystów”
--	---	--	----------	--	-----------------------------------	--

	<p>2.10) charakteryzuje wybrane obszary intensywnie zagospodarowywane turystycznie na świecie; wyjaśnia, dlaczego zmieniają się kierunki wyjazdów turystycznych Polaków; identyfikuje skutki rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego;</p>	<p>16. Obszary intensywnie odwiedzane przez turystów</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia walory turystyczne przyrodnicze i pozaprzyrodnicze (antropogeniczne) , - wymienia rodzaje turystyki (wg różnych kryteriów), - omawia regiony turystyczne - analizuje przyczyny wyjazdów turystycznych Polaków: turystyka krajowa oraz turystyka zagraniczna, ruch przygraniczny, kraje śródziemnomorskie, inne rejony świata, - podaje przykłady skutków rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego: krajobrazu, wody, gleby, atmosfery, biosfery, - wymienia działania władz lokalnych na rzecz zrównoważonego rozwoju, 	<p>Programowa, aktywny opis</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizowanie informacji zaprezentowanych przez grupy, - samoocena i ocena pracy grup, - ocenianie wpływu turystyki na środowisko przyrodnicze, - poszukiwanie przyczyn zmian kierunków wyjazdów turystycznych Polaków,
--	---	--	--	---------------------------------	---

	<p>2.9) wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej, wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych;</p> <p>2.10) ocenia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i w życiu codziennym;</p>	<p>17. Procesy globalizacyjne na rynku pracy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - omawia znaczenie nowoczesnych usług komunikacyjnych we współczesnym świecie, - podaje przykłady wykorzystywania Internetu w kontaktach gospodarczych i społecznych, - podaje nazwy nowych zawodów związanych z rozwojem nowoczesnych technologii, np. programista - wykazuje zmiany struktury zatrudnienia wybranych krajów świata, - omawia polityczne, technologiczne, ekonomiczne czynniki globalnego rynku pracy, - wymienia korzyści z offshoringu i outsourcingu, - wskazuje przykłady przemian w najbliższym otoczeniu tworzących społeczeństwo informacyjne i gospodarkę opartą na wiedzy, 	<p>Symulacja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wykorzystanie danych statystycznych dotyczących zatrudnienia w nowych zawodach, - wykorzystanie z informacji najbliższego biura pracy na temat zmieniających się wymagań i oczekiwań wobec pracowników, - interpretowanie treści map - wyszukiwanie informacji o światowych trendach w komunikowaniu się w sferze gospodarczej,
--	--	--	--	------------------	--

	<p>2.12) wyjaśnia zmiany zachodzące w kierunkach i natężeniu ruchu osób i towarów; wskazuje przykłady lokalizacji nowoczesnych terminali i ich rolę w rozwoju regionów</p>	<p>18. Komunikacja motorem rozwoju gospodarczego. Współczesna rola terminali.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zna podział komunikacji , - podaje tradycyjne i nowoczesne środki transportu i łączności, - zna zalety i wady poszczególnych rodzajów transportu , - opisuje współczesne terminale: kolejowe, kontenerowe, lotnicze, portowe (w tym naftoporty, gazoporty), samochodowe (przy przejściach granicznych), - wskazuje główne szlaki transportowe, - omawia zmiany zachodzące w kierunkach i natężeniu ruchu osób oraz towarów, - omawia perspektywę rozwoju regionu na przykładzie uruchomionego Lotniska w Świdniku k/ Lublina, - wskazuje na mapie największe lotniska i porty świata, 	<p>Praca z mapą</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizowanie map tematycznych- wskazywanie szlaków transportowych , portów i lotnisk, - analizowanie danych statystycznych dotyczących zmian w natężeniu ruchu towarów i ludzi, - obserwowanie w czasie rzeczywistym ruchu lotniczego w wybranej części świata- http://flightradar24.com -
--	--	---	--	---------------------	--

	<p>2.14) podaje przykłady procesów globalizacji i ich wpływu na rozwój regionalny i lokalny;</p>	<p>19. Gospodarczy, społeczny, polityczny i ekologiczny wymiar globalizacji</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia pojęcie globalizacji, - klasyfikuje, porządkuje informacje i opisuje wskazane w temacie obszary globalizacji, - uzasadnia określenia „produkt krajowy”, „produkt globalny” uwzględniając surowiec, technologię, surowiec, rynek zbytu, siedzibę firmy, itd., - określa przyczyny i skutki globalizacji, -charakteryzuje „pułapki” globalizacji – rynek walutowy (kryzys), łamanie praw człowieka, 	<p>Burza mózgów</p>	<ul style="list-style-type: none"> -wyszukiwanie przykładów procesów globalizacyjnych w najbliższym otoczeniu, - charakteryzowanie efektów procesu globalizacji na dowolnym przykładzie,
--	--	---	----------	--	---------------------	--

	<p>2.15) wyjaśnia współczesne zmiany na mapie politycznej świata;</p>	<p>20. Przyczyny zmian na mapie politycznej świata</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystuje najnowsze informacje do zaprezentowania nowych państw Europy po roku 1990, - określa główne przyczyny zmian na mapie politycznej świata, - zna państwa powstałe po rozpadzie Związku Radzieckiego, - podaje przykłady problemów państw nieuznawanych przez część społeczności międzynarodowej, - wymienia obszary konfliktów wewnętrznych i międzynarodowych, - wskazuje na mapie obszary konfliktów wewnętrznych i międzynarodowych, - posługuje się pojęciami: ekspansja kolonialna, dekolonizacja, terytoria zależne, 	<p>Praca z programem graficznym</p>	<ul style="list-style-type: none"> -porównywanie treści map politycznych Europy i innych części świata, -nanoszenie na mapę konturową Europy oraz innych kontynentów nowopowstałych państw według przyjętych barw i innych kryteriów, - wykorzystanie informacji z Internetu
--	---	--	----------	---	-------------------------------------	---

	<p>2.16) wyjaśnia na wybranych przykładach (w skali lokalnej, regionalnej i globalnej) przyczyny procesów integracyjnych i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne.</p>	<p>21. Procesy integracyjne na świecie i w regionie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - podaje przyczyny procesów integracyjnych (polityczne, gospodarcze, militarne, społeczno-kulturowe), - określa płaszczyzny rozwoju UE, pozytywne i negatywne skutki integracji europejskiej - uzasadnia potrzebę rozwoju Euroregionów, - opisuje cele ONZ oraz podaje nazwy organizacji i agend działających w jej ramach, w szczególności: WHO, FAO, UNESCO, UNICEF, Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy(IMF), - wymienia państwa NATO oraz cele tej organizacji, - opisuje rolę organizacji pozarządowych we współczesnym świecie, np. Międzynarodowy Czerwony Krzyż, Polska akcja Humanitarna, Amnesty International, Caritas i innych 	<p>Dyskusja dydaktyczna</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystywanie i gromadzenie informacji o celach działania organizacji międzynarodowych, - odwołanie się do bieżących informacji o działaniach UE i IMF wobec wybranych krajów, - wykorzystanie informacji do prowadzenia dyskusji z wykorzystaniem np. www.mrr.gov.pl/rozwoj-regionalny/polityka www.polskawue.gov.pl www.natoint/cps/en/natolive/indeks.htm, www.un.org.pl
--	--	---	---	-----------------------------	---

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Relacja człowiek – środowisko a zrównoważony rozwój</p>	<p>3.1) formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozaprzyrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej;</p>	<p>22. Człowiek gospodarzem Ziemi – surowce nieodnawialne i odnawialne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia surowce nieodnawialne i wskazuje miejsca ich wydobycia , - poszukuje najnowszych informacji na temat technologii pozyskiwania surowców odnawialnych, - uzasadnia potrzebę większego wykorzystania alternatywnych źródeł energii, - definiuje pojęcie zrównoważony rozwój i równowaga ekologiczna, - podaje przykłady pozaprzyrodniczych zakłóceń równowagi ekologicznej: efekt cieplarniany, dziura ozonowa, kwaśne deszcze, pustynnienie i inne - opisuje skutki zakłóceń równowagi ekologicznej na przykładzie J. Aralskiego 	<p>Aktywny opis</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prezentowanie przygotowanych informacji z wykorzystaniem technik multimedialnych, - wykorzystanie informacji np. Metoda wydobywania gazu łupkowego: http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=O0kmskvJFt0
--	--	--	--	---------------------	--

	<p>3.2) charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania (w tym zanieczyszczenia wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych;</p>	<p>23. Bez wody nie ma życia</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje na mapie klimatycznej świata obszary o dodatnim i ujemnym bilansie wodnym, - charakteryzuje obszary niedoboru lub nadmiaru wody w różnych strefach klimatycznych, - zna procentowe zasoby wody słodkiej i słonej , - opisuje skutki zanieczyszczania wód, opisuje skutki nieracjonalnego wykorzystania wody (nadmierna konsumpcję i nieracjonalne zużycie w rolnictwie), - podaje przykłady działań indywidualnych, regionalnych i międzynarodowych ograniczających zużycie wody, 	<p>Aktywny opis</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizowanie map tematycznych i diagramów, - wykorzystanie różnych źródeł do poszukiwania odpowiedzi -Quiz – Woda - samoocena pracy ucznia na lekcji - poszukiwanie odpowiedzi Czy wystarczy wody? www.wodapitna.pl/pomoc/procent/spash
--	--	--------------------------------------	----------	---	---------------------	---

	<p>3.3) rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku;</p>	<p>24. Globalne ocieplenie</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystuje wiadomości o naturalnych zmianach klimatu, np. zlodowacenia, - wymienia gazy cieplarniane oraz ich źródła, - omawia zjawisko efektu cieplarnianego, - przekonuje możliwości zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych, - ocenia działania lokalne i globalne ograniczające proces globalnego ocieplenia, - weryfikuje informacje na temat zmian klimatu pochodzące z różnych źródeł 	<p>Metoda tekstu przewodniego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizowanie materiałów źródłowych – tekst, wykorzystuje informacje z analizy Specjalnego raportu IPCC nt. OZE i łagodzenia skutków Zmian Klimatu, 2012- http://srren.ipcc-wg3.de/rhttp://www.dla.klimatu.pleport,
--	--	--------------------------------	----------	--	-----------------------------------	--

	<p>3.4) wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach świata do głodu i ubóstwa;</p>	<p>25. Pedosfera – „producent żywności”</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia skutki intensywnego wykorzystywania gleb w Europie Zachodniej, Azji Pd. i Wsch. oraz upraw monokulturowych w Ameryce Pd. - omawia proces pustynnienia gleb w krajach Sahelu, - zna przyczyny erozji gleb - wyjaśnia pojęcie „rolnictwo ekologiczne”, - wskazuje nowe znaczenie produkcji rolnej – produkcja biopaliw, - uzasadnia wpływ niewłaściwego zagospodarowywania gleb na zmniejszanie się produkcji żywności, 	<p>Praca z tekstem, film</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystywanie przykładów, analiza ilustracji prezentujących degradację gleb, - wskazywanie na mapach obszarów intensywnie wykorzystywanych rolniczo
--	--	---	---	------------------------------	--

	<p>3.5) wykazuje na przykładach pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relacje człowiek-środowisko przyrodnicze (rozszerzanie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska).</p>	<p>26. Człowiek jest częścią przyrody – problemy globalne i regionalne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - omawia koncepcje wzajemnych powiązań pomiędzy środowiskiem przyrodniczym a działalnością społeczno-ekonomiczną człowieka: nihilizm, posybilizm, indeterminizm, posyblizm, - wykazuje wzrost świadomości ekologicznej, - przekonuje o słuszności modelu ekokonsumpcji, - podaje przykłady zastosowania technologii energooszczędnych - promuje działalność organizacji oraz popularyzuje programy proekologiczne 	<p>Metaplan</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie dotychczasowych zasobów wiadomości zgromadzonych w notatkach, - interdyscyplinarne podejście do funkcjonowania człowieka w środowisku, - zwracanie uwagi na współzależności sfer powłoki ziemskiej
--	--	--	---	-----------------	--

		27-30	Lekcje do dyspozycji nauczyciela przeznaczone na powtórzenia i pomiar osiągnięć uczniów.	
--	--	-------	--	--

SZCZEGÓŁOWY ROZKŁAD TREŚCI NAUCZANIA

CZĘŚĆ II - ZAKRES ROZSZERZONY

Dział programu	Treści nauczania-wymaganie szczegółowe z podstawy programowej uczniów:	Temat lekcji	Liczba godzin	Opis założonych osiągnięć uczniów:	Metody pracy	Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania
1 Źródła informacji geograficznej		1.Geografia jako nauka i przedmiot nauczania	1	Lekcja organizacyjna. - zna zakres treści nauczania, - wymienia źródła pozyskiwania informacji geograficznej, - rozumie zasady dobrej współpracy na lekcjach	Wykład informacyjny	<ul style="list-style-type: none"> • zapoznanie z Podstawą programową, • omówienie zasad pracy na lekcjach i sposobami komunikacji, • omówienie zasad oceniania pracy ucznia
	1.1 klasyfikuje mapy ze względu na różne kryteria;	2-3. Mapa i plan	2	<ul style="list-style-type: none"> - zna pojęcia siatki geograficznej i kartograficznej, - zna typy odwzorowań kartograficznych, - rozumie i omawia zniekształcenia wynikające ze sposobu przyłożenia powierzchni rzutowania, - rozpoznaje rodzaj odwzorowania na podstawie siatki, - podaje zastosowanie poszczególnych siatek do map różnych obszarów ziemi - zna podział map ze względu na skalę i ze względu na treść, - posługuje się pojęciem generalizacja, - podaje przykłady poszczególnych rodzajów map, - wymienia różnice pomiędzy planem i mapą, 	Praca z mapą	<ul style="list-style-type: none"> • indywidualna praca z mapą • omówienie kryteriów poszczególnych podziałów • analiza planu, • komputerowa symulacja odwzorowań kartograficznych rozwiązywanie zadań maturalnych- praca z mapą barwną
	1.3 odczytuje opisuje cechy środowiska przyrodniczego (np. ukształtowanie i rzeźbę terenu, budowę geologiczną) i	4.Mapa- podstawowe źródło informacji geograficznej	1	<ul style="list-style-type: none"> - omawia elementy mapy topograficznej, hipsometrycznej i tematycznej - analizuje i interpretuje treści różnych map, - wyznacza położenie geograficzne punktów 	Praca z mapą	Indywidualna praca z mapę (atlas). <ul style="list-style-type: none"> • analiza elementów mapy topograficznej, hipsometrycznej i tematycznej • podawanie przykładów

społeczno-gospodarczego (np. rozmieszczenie zasobów naturalnych, ludności, szlaki transportowe) na podstawie map: topograficznej, hipsometrycznej i tematycznej;					praktycznego wykorzystania map, • określanie położenia geograficznego punktów
	5-6.Rysunek poziomicowy	2	- opisuje rzeźbę terenu na podstawie rysunku poziomicowego, - opisuje rzeźbę terenu na podstawie mapy hipsometrycznej, - odczytuje wysokość bezwzględną punktów - wyznacza poziomicę metoda interpolacji, - wykonuje profil terenu, - oblicza spadek terenu	Metoda - ćwiczeń praktycznych	• obliczanie spadku terenu • wykorzystanie technik graficznych do wykonania zadań – praca indywidualna z programem graficznym
1.2 oblicza odległości w terenie oraz powierzchnię na podstawie map wykonanych w różnych skalach;	7-8.Obliczanie odległości i powierzchni rzeczywistej przy danej skali	2	- zamienia skalę z liczbową na mianowaną i odwrotnie, - wskazuje skalę większą i mniejszą - oblicza odległość znając skalę mapy, - oblicza skalę mapy znając odległość , - oblicza powierzchnię przy zastosowaniu skali połowej, - oblicza skalę mapy znając powierzchnię rzeczywistą,	Metoda - ćwiczeń praktycznych	Praca z tekstem i mapą. Rozwiązywanie zadań z treścią. • Podanie algorytmu rozwiązywania zadań ze skalą liczbową i połową, • wskazywanie praktycznego zastosowania obliczeń odległości i powierzchni w życiu codziennym
1.7 stosuje wybrane metody kartograficzne do prezentacji cech jakościowych i ilościowych środowiska geograficznego	9-10. Graficzna prezentacja zjawisk geograficznych na mapach	2	- analizuje legendę oraz sposób prezentacji informacji, - klasyfikuje mapy wg przeznaczenia, - wymienia grupy metod kartograficznych prezentujących: - omawia metody prezentujące cechy jakościowe , omawia metody prezentujące cechy ilościowe, przyporządkowuje przykład mapy do danej metody, - analizuje dane liczbowe wykorzystywane do sporządzenia map	Mapa myśli	Metoda - Mapa mentalna jako notatka z lekcji; • analiza treści różnych map wskazanych w atlasach lub na tablicy interaktywnej; • przypomnienie pojęć :kartogram, kartodiagram; • przygotowanie danych statystycznych do

				- sporządza kartogram , kartodiagram do wskazanego zjawiska,		sporządzenia przykładowej mapy z zastosowaniem np. metody kartodiagramu; • wykorzystanie komputerowych technik graficznych,
	1.6 przeprowadza badania wybranych elementów środowiska geograficznego w regionie zamieszkania według przygotowanego planu;	11-12. Orientowanie mapy – lekcja terenowa	2	- określa kierunki świata, - określa położenie i orientuje mapę, - wyznacza azymut, - omawia zasady działania i wykorzystuje GPS, - charakteryzuje rzeźbę terenu, - dokonuje pomiarów odległości, - interpretuje treść mapy w odniesieniu do obserwacji w terenie	Metoda ćwiczeń praktycznych	Lekcja terenowa • indywidualna praca z mapą topograficzną i planem, • doskonalenie czytania planów i map, • uzupełnianie kart pracy zgodnie z instrukcją
	13-14. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości źródłach informacji geograficznej . Pomiar i ocena osiągnięć uczniów.		2 (14)	Lekcje według potrzeb grupy. Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja.		
2. Ziemia we Wszech świecie	2.1 wyjaśnia cechy budowy i określa położenie różnych ciał niebieskich we Wszechświecie; 2.2 charakteryzuje ciała niebieskie tworzące Układ Słoneczny;	15-16. Od Teorii Wielkiego Wybuchu do powstania Ziemi	2	- zna teorię powstania i budowę Wszechświata, - określa położenie ciał niebieskich we Wszechświecie, - omawia budowę Układu Słonecznego, - charakteryzuje ciała niebieskie tworzące Układ Słoneczny, - podaje różnice pomiędzy teorią geocentryczną i heliocentryczną, - charakteryzuje planety grupy ziemskiej i planety olbrzymy, - omawia fazy Księżyca,	Aktywny opis	• nawiązanie do wydarzeń w Czelabińsku (luty 2013). • analiza wybranych fragmentów filmu/symulacji Wszechświat, np. z portalu www.scholaris.pl • przypomnienie wymiarów Ziemi • analizowanie tekstu źródłowego

	2.3 wskazuje konsekwencje ruchów Ziemi;	17-18. Nastęstwa ruchu obiegowego Ziemi	2	<p>- omawia schemat oświetlenia Ziemi w różnych porach roku, wykazuje zależność pomiędzy widomym ruchem Słońca na tle gwiazdozbiorów a ruchem obiegowym Ziemi, - podaje konsekwencje ruchu obiegowego Ziemi, - charakteryzuje konsekwencje ruchu obiegowego Ziemi, ruchu obiegowego</p>	demonstracja, aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie tellurium lub lekcja w planetarium, • wykorzystanie z materiałów multimedialnych, • omówienie różnic pomiędzy kalendarzem juliańskim i gregoriańskim,
	2.6 opisuje różnice między astronomicznymi, kalendarzowymi i klimatycznymi porami roku; 2.7 wyjaśnia przyczynę występowania: dni i nocy polarnych na obszarach podbiegunowych, zorzy polarnej, zaćmień Słońca i Księżyca;	19. Klimatyczne i astronomiczne pory roku.	1	<p>- omawia oświetlenie Ziemi w pierwszych dniach astronomicznych pór roku, - opisuje różnice pomiędzy astronomicznymi, kalendarzowymi i klimatycznymi porami roku, - wyjaśnia zjawiska: dzień polarny, noc polarna, białe noce, - opisuje zjawisko występowania zorzy polarnej, - objaśnia zjawisko zaćmienia Słońca i Księżyca</p>	Aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • analiza tekstu podręczniczego – obszary polarne • wykorzystanie technik multimedialnych i schematów do wyjaśniania zjawisk, • omówienie wpływu zjawisk astronomicznych na zjawiska przyrodnicze
	2.4 oblicza wysokość górowania Słońca w dowolnym miejscu na Ziemi w dniach równonocy i przesileń; 2.5 oblicza szerokość geograficzną dowolnego punktu na powierzchni Ziemi na podstawie	20-21. Zmiana wysokości górowania Słońca nad horyzontem w ciągu roku	2	<p>- omawia oświetlenie Ziemi w różnych porach roku, - oblicza wysokość górowania Słońca w dowolnym miejscu na Ziemi w dniach równonocy i przesileń, - oblicza wysokość górowania Słońca w strefie międzyzwrotnikowej w dniach przesileń, - oblicza szerokość geograficzną na podstawie wysokości górowania Słońca,</p>	Metoda ćwiczeniowa	<ul style="list-style-type: none"> • przeprowadzenie dokładnej analizy wzorów, • rozwiązywanie zadań z treścią, • omówienie dziennej wędrówki Słońca w różnych porach roku i w różnych miejscach na kuli ziemskiej

	wysokości górowania Słońca w dniach równonocy i przesilen					
	2.3 wskazuje konsekwencje ruchów Ziemi; 2.8 wskazuje skutki występowania siły Coriolisa dla środowiska przyrodniczego	22-23. Następstwa ruchu obrotowego Ziemi	2	- charakteryzuje następstwa ruchu obrotowego: spłaszczenie Ziemi przy biegunach, występowanie dnia i nocy, pozorny ruch sfery niebieskiej, występowanie siły Coriolisa, rachuba czasu, linia zmiany dat, - omawia skutki oddziaływania siły Coriolisa obserwowane w przyrodzie na półkuli północnej i południowej, - opisuje wpływ różnic czasu na życie człowieka	Metoda studiów przykładowych.	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie animacji komputerowych, • omówienie wpływu różnic czasowych na przykładzie wybranych wydarzeń w różnych miejscach kuli ziemskiej
	2.3 wskazuje konsekwencje ruchów Ziemi	24-25. Rachuba czasu na Ziemi	2	- posługuje się pojęciami: czas słoneczny miejscowy, czas strefowy, czas letni, czas zimowy, czas urzędowy, - wyjaśnia pojęcia „zysk” i „strata” jednego dnia przy przekraczaniu międzynarodowej linii zmiany dat, - oblicza różnice czasu miejscowego dla miejsc położonych na jednej i dwu półkulach, oblicza różnice czasu strefowego, - oblicza długość geograficzna na podstawie różnic czasu miejscowego	Metoda ćwiczeniowa.	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystanie materiałów dla ucznia podanych w dziale 11, • http://24timezones.com/zegar_czas.php - strefy czasowe „na żywo”, • ćwiczenia w obliczeniu różnic czasowych, • ćwiczenia w obliczaniu długości geograficznej
	26-27. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości z działu Ziemia we Wszechświecie. Pomiar i ocena osiągnięć uczniów.		2 (13)	Lekcje przeznaczone na podsumowanie, utrwalenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja.		
3. Sfery Ziemi – atmosfera	3.2 wskazuje przyczyny nierównomiernego rozkładu temperatury	28. Budowa atmosfery	1	- prezentuje procentowy udział składników budujących atmosferę atmosfery, - charakteryzuje warstwy atmosfery ze szczególnym uwzględnieniem troposfery, - omawia zjawiska świetlne,	aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie schematów, wykorzystanie plansz, • omówienie termicznych kryteriów budowy atmosfery

powietrza i opadów;			<ul style="list-style-type: none"> - omawia bilans cieplny Ziemi, - opisuje znaczenie atmosfery dla życia na Ziemi, 		<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie wiadomości z fizyki
	29. Zróżnicowanie temperatury na Ziemi	1	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje czynniki wpływające na rozkład temperatury na Ziemi, - wymienia najważniejsze procesy wymiany ciepła, - analizuje rozkład temperatur na kuli ziemskiej opisuje - - czynniki wpływające na rozkład temperatury na Ziemi, - oblicza amplitudę dobową i średnią roczną amplitudę - oblicza temperaturę na podstawie gradientu termicznego 	Praca z mapą.	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie przebiegu i wartości izoterm, • obliczanie temperatury wg gradientu, • obliczanie średniej temperatury powietrza, • obliczanie amplitudy
	30. Wilgotność powietrza. Opady i osady	1	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia miary wilgotności powietrza: aktualna i maksymalna prężność pary wodnej, wilgotność względna i bezwzględna, temperatura punktu rosy, postępuje się pojęciami: parowanie, transpiracja, kondensacja, - wymienia opady i osady, - wymienia rodzaje opadów zgodnie z ich genezą, - wykazuje związek ilości opadów z czynnikami takimi jak: występowanie prądów morskich, , odległości od mórz i oceanów, przebiegu i form rzeźby terenu globalnej cyrkulacji atmosfery, - opisuje rodzaje chmur piętra niskiego, średniego i wysokiego 	Praca z mapą	<ul style="list-style-type: none"> • wskazywanie obszarów występowania opadów konwekcyjnych, orograficznych, frontalnych • WWW.galeria.chmury.pl, • tworzenie ciągu przyczynowo-skutkowego
3.1 wyjaśnia mechanizm cyrkulacji powietrza w strefie międzyzwrotnikowej i wyższych szerokościach	31. Ruch powietrza i ciśnienie atmosferycznego	1	<ul style="list-style-type: none"> - omawia mechanizm powstawania niżów i wyżów barycznych, - analizuje mapy rozkładu ciśnienia na kuli ziemskiej w styczniu i lipcu, - analizuje rozmieszczenie mas powietrza i frontów na kuli ziemskiej, - omawia cyrkulację powietrza w strefie 	Metoda ćwiczeń praktycznych , obserwacja	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie map tematycznych rozkładu temperatur i ciśnienia na kuli ziemskiej, • wykorzystanie obserwacji • wykorzystanie wiadomości z tematu:

<p>geograficznych oraz opisuje przebieg procesów pogodowych (ruch mas powietrza, fronty atmosferyczne i zjawiska im towarzyszące);</p> <p>3.3</p> <p>wyjaśnia na przykładach genezę wiatrów (stałych i okresowych oraz lokalnych) i wskazuje ich znaczenie dla przebiegu pogody i działalności gospodarczej (rolnictwa, komunikacji);</p>	<p>32-33. Powstawanie wiatrów i ich znaczenie dla środowiska geograficznego</p>	<p>2</p>	<p>międzyzwrotnikowej (pasaty, deszcze zenitalne),</p> <ul style="list-style-type: none"> - wykorzystuje wiadomości o wymianie ciepła i ruchu powietrza <ul style="list-style-type: none"> - omawia mechanizm powstawania wiatru - wymienia typy wiatru: stałe, okresowe, lokalne, - omawia genezę ich powstawania, - charakteryzuje cyrkulację monsunową, - omawia cyrkulację powietrza strefie umiarkowanej (wiatry zachodnie i wschodnie) oraz - cyrkulację powietrza w strefach okołobiegunowych, - charakteryzuje front chłodny, ciepły o zokludowany 	<p>Symulacja</p>	<p>Zróźnicowanie temperatury na Ziemi</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie symulacji do wyjaśnienia powstawania wiatrów • analiza aktualnego przekazu prognozy pogody dla Polski i miejsca zamieszkania, • wykorzystanie metody eksponujących do prezentacji zjawisk • analiza występowania i skutków wiatrów typu cyklon, tornado, • omówienie znaczenia monsunów dla mieszkańców Azji Pd.- Wsch.
<p>3.6</p> <p>przygotowuje krótkoterminową prognozę pogody na podstawie mapy synoptycznej oraz obserwacji i pomiarów meteorologicznych;</p>	<p>34-35. Pogoda i klimat</p>	<p>2</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia elementy meteorologiczne określające stan pogody, - przeprowadza podstawowe pomiary meteorologiczne, - czyta mapę synoptyczną, - prognozuje pogodę na podstawie obserwacji, i dostępnych danych, - podaje symptomy polepszenia i pogorszenia pogody, - podaje różnice pomiędzy pogodą a klimatem 	<p>Metoda ćwiczeń praktycznych</p>	<p>Lekcja terenowa</p> <ul style="list-style-type: none"> • zajęcia w ogródku lub stacji meteorologicznej. • omówienie znaczenia prognozowanie pogody dla bezpieczeństwa komunikacyjnego oraz planowania prac w rolnictwie
<p>3.4</p> <p>charakteryzuje strefy klimatyczne i typy klimatu na Ziemi i</p>	<p>36-37. Strefy klimatyczne świata</p>	<p>2</p>	<ul style="list-style-type: none"> - omawia czynniki klimatotwórcze, - charakteryzuje strefy klimatyczne i wybrane typy klimatów na podstawie klimatogramu, ilustracji, opisu, - podaje zasięgi stref klimatycznych, 	<p>Praca z mapą</p>	<p>Praca z mapą klimatyczną świata,</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie opisów, ilustracji,

	uzasadnia ich zasięgi; 3.5 rozpoznaje strefę klimatyczną i typ klimatu na podstawie rocznego przebiegu temperatury powietrza i sum opadów;			- omawia klimat astrefowy górski, - wyjaśnia pojęcia: mikroklimat, miejska wyspa ciepła, - rozpoznaje strefę klimatyczną i typ klimatu na podstawie klimatogramu		<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie profilu klimatyczno-roślinnego wzdłuż wybranego południka • wykorzystanie klimatogramów
	3.7 wyjaśnia na przykładach obserwowane przyczyny i skutki globalnych zmian klimatu na Ziemi	38-39. Co wpływa na zmianę klimatu?	2	- opisuje wpływ gazów cieplarnianych na globalne ocieplenie, - omawia i wyjaśnia przyczynę, przebieg, skutki zjawisk: dziura ozonowa, efekt cieplarniany, El Niño, huragan np. Katrina, inne aktualne zjawiska pogodowe, - ilustruje zmianę powierzchni wodnych i lądowych , - prezentuje skutki globalnych zmian dla środowiska przyrodniczego	Programowa, burza mózgów	<ul style="list-style-type: none"> • Lekcja przygotowana przez uczniów-prezentacje multimedialne
	40-41. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o atmosferze . Pomiar i ocena osiągnięć uczniów.		2 (14)	Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja.		
4. Sfery Ziemi - hydrosfera	4.1 omawia cechy cyklu hydrologicznego w różnych warunkach klimatycznych;	42. Krążenie wody w przyrodzie	1	- zna procesy zmieniające stan skupienia wody, - omawia cechy cyklu hydrologicznego w różnych warunkach klimatycznych, - wykorzystuje pojęcia: dodatni, ujemny bilans wodny do opisu - wyjaśnia sublimacja, resublimacja, krystalizacja, kondensacja, ewaporacja, infiltracja, - omawia czynniki warunkujące procesy cyklu hydrologicznego w różnych warunkach klimatycznych,: energia słoneczna, siła grawitacji, właściwości wody	aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie animacji komputerowych do prezentacji procesów, • analizowanie wykresów wielkości opadów, parowania, odpływu całkowitego w różnych szerokościach geograficznych,
	4.2	43-44. Zasoby wodne Ziemi.	2	- podaje procentowe wartości wód słonych i słodkich, - omawia zasoby wód oceanicznych,	Aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie przebiegu izoterm i izohalin na mapie,

	opisuje występowanie i zasoby wód w oceanach i na lądach (jeziora, rzeki, lodowce, wody podziemne)	Właściwości wody.		- opisuje zasoby wód w rzekach, jeziorach, lodowcach, bagnach oraz wód podziemnych, - wskazuje występowanie wód na lądach, - omawia właściwości fizyczne i chemiczne wody: skład chemiczny wody, zmiana objętości i gęstości związana z temperaturą, - porównuje temperaturę i zasolenie wód w różnych szerokościach geograficznych,		<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie diagramów prezentujących procentowe zasoby wody słonej i słodkiej na Ziemi <p>Dyskusja „Woda – żywioł i cudowna substancja ”</p>
4.6	objaśnia mechanizm powstawania i układu powierzchniowych prądów morskich, falowania, pływów, upwellingu oraz ich wpływ na warunki klimatyczne i środowisko życia wybrzeży;	45. Ruchy wody morskiej	1	- omawia kierunek prądów morskich jako kręgów cyrkulacyjnych, - dostrzega zależności pomiędzy występowaniem prądów morskich ciepłych i zimnych a wartością temperatury i ilością opadów na lądach, - omawia falowanie, tsunami, sejsze, upwelling, pływy morskie, - określa czynniki wywołujące w/w ruchy wody,	Aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • nawiązanie do tsunami u wybrzeży Japonii (marzec 2011), • analizowanie map i schematów, • analizowanie tekstu źródłowego – El Niño, • omówienie zagrożeń spowodowanych falami tsunami ,
4.7	wskazuje możliwości gospodarczego wykorzystania oceanów i ocenia wpływ człowieka na ekosystemy mórz i oceanów	46. Gospodarcze wykorzystanie zasobów oceanicznych	1	- podaje przykłady wykorzystania zasobów morskich i oceanicznych (w dnie morskim, droga transportu, „uprawy” morskie, owoce morza), - charakteryzuje zasoby wodne i wskazuje przykłady ich zagospodarowania, - przekonuje o szansach wykorzystania wody jako energii odnawialnej, - ocenia wpływ nadmiernej ekspansji człowieka na ekosystemy mórz i oceanów,	Programowa, aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • wizualizacja mechanizmów powstawania fal morskich i wykorzystania ich jako źródło energii, • omówienie zagrożeń wynikających z pozyskiwania surowców mineralnych z dna morskiego oraz nadmiernych połowów,
4.3		47-48. Sieć rzeczna świata	2	- definiuje pojęcia związane z siecią rzeczną, - klasyfikuje rzeki wg ciągłości zasilania,	Praca z mapą	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie map tematycznych

	<p>charakteryzuje sieć rzeczna i typy genetyczne jezior na poszczególnych kontynentach;</p>		<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje na mapach rzeki i ich zlewiska, - charakteryzuje obszary bezodpływowe na poszczególnych kontynentach, - wyjaśnia związki pomiędzy klimatem a rodzajem zasilania i przepływem rzek, - opisuje ujścia deltowe i estuaria, - wskazuje na mapie rzeki o ujściu deltowym i estuaria, - proponuje rozwiązania ograniczające występowania powodzi w Polsce 		<ul style="list-style-type: none"> • ćwiczenia na mapie sieci rzecznej świata i kontynentów, • wyznaczanie dorzeczy, działów wodnych, zlewisk,
<p>4.4 rozpoznaje i opisuje cechy ustrojów rzecznych wybranych rzek;</p> <p>4.5 wyjaśnia krajobrazowe i gospodarcze funkcje rzek i jezior;</p>	<p>49. Ustroje rzeczne</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - omawia ustrój deszczowy, lodowcowy, śnieżny i mieszany na przykładzie wybranych rzek, - charakteryzuje ustrój deszczowy równikowy, podrównikowy, monsunowy, śródziemnomorski, oceaniczny, - podaje przykłady wykorzystania gospodarczego rzek, np. hydroenergetyka oraz przyrodniczego, np., mady rzeczne w nizinach aluwialnych, 	<p>Metoda ćwiczeniowa,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie wykresów - reżimy rzeczne, • wykorzystanie pojęć: wezbranie, powódź, rzeka epizodyczna do opisu cech ustrojów rzecznych • wskazywanie przykładów rzek statycznych okresowych na mapie świata i kontynentów
<p>4.3 charakteryzuje sieć rzeczna i typy genetyczne jezior na poszczególnych kontynentach;</p> <p>4.5) wyjaśnia krajobrazowe i gospodarcze funkcje rzek i jezior;</p>	<p>50. Geneza i wykorzystanie jezior</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - podaje kryteria klasyfikacji jezior, - charakteryzuje jeziora ze względu na typ genetyczny na poszczególnych kontynentach, - podaje przykłady jezior antropogenicznych, - omawia znaczenie jezior w gospodarce w przyrodzie, w turystyce i rekreacji, - podaje znaczenie bagien i torfowisk jako rezerwuarów wodnych i miejsca życia organizmów wodnych, 	<p>Praca z mapą</p>	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie mapy batymetrycznej oraz planu batymetrycznego, • porównywanie powierzchni i głębokości jezior • omówienie znaczenia naturalnych i sztucznych zbiorników retencyjnych, • wykazanie znaczenia jezior w aspekcie przyrodniczym,

						gospodarczym(rybactwo, woda pitna, drogi wodne), turystycznym,
4.9 wyjaśnia przyczyny różnej wysokości występowania granicy wiecznego śniegu w różnych szerokościach geograficznych; 4.10 wyjaśnia proces powstawania lodowców na przykładach z różnych kontynentów;	51-52. Kriosfera- lodowce, lądolody i pokrywa śnieżna	2	- omawia warunki powstawania i rozwoju lodowców, - charakteryzuje typy lodowców górskich: alpejskiego, himalajskiego, norweskiego, podgórskiego , - opisuje ruch lodowca, - wykazuje zależność pomiędzy granicą wiecznego śniegu i szerokością geograficzną - charakteryzuje lądolód antarktyczny i grenlandzki, - wyjaśnia pojęcie i wskazuje obszary występowania wiecznej zmarzliny,	Metoda 5Q,	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie wykresu przebiegu granicy wiecznego śniegu, • wykazanie związków powstawania obszarów zlodzonych z wysokością nad poziomem morza i szerokością geograficzną, • odwołanie się do bieżących wydarzeń – himalaiści i ich wyprawy 	
4.11 wskazuje na mapach zasięg obszarów współcześnie zlodzonych i ocenia wpływ zmian klimatycznych na zmiany zasięgu tych obszarów;	53. Wpływ zmian klimatycznych na zasięg lodowców	1	- określa na podstawie map maksymalny zasięg lądolodu plejstoceniowego w Europie, Azji i Ameryce Północnej, - prezentuje zmiany zasięgu obszarów zlodzonych w różnych okresach, - prezentuje dane liczbowe dotyczące zmniejszania się powierzchni pokrytej lodem, - analizuje wpływ zmian klimatycznych na zasięgu obszarów zlodzonych, - przewiduje następstwa zmian używając argumentów naukowych,	Metaplan	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie danych liczbowych określających zmiany powierzchni lodowców, • analizowanie map tematycznych, • poszukiwanie odpowiedzi na pytanie – „Jak zatrzymać topnienie lodowców?” w różnych źródłach informacji, • praca w grupach, porównywanie i uogólnianie wypracowanych wniosków 	
4.8	54. Rodzaje wód	1	- wyjaśnia pochodzenie wód podziemnych,	Gra	Gra dydaktyczna- „ Drogie	

	wyjaśnia powstawanie źródeł i ocenia przyrodnicze oraz gospodarcze znaczenie wód podziemnych	podziemnych		<ul style="list-style-type: none"> - dokonuje podziału wód podziemnych, - charakteryzuje rodzaje wód podziemnych, - opisuje nieckę artezyjską, - dostrzega zależności pomiędzy budową geologiczną a występowaniem wód termalnych i gejzerów, - zna rodzaje i sposoby zagospodarowania wód mineralnych, - wymienia typy źródeł, - rozpoznaje typ źródła na podstawie schematów, 	dydaktyczna-	<p>wody podziemne”,</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazanie znaczenia wód podziemnych w gospodarce i dla zdrowia człowieka, • wykorzystanie schematów i symulacji multimedialnych do zrozumienia mechanizmów pozyskiwania wód podziemnych
	4.12 opisuje na przykładach następstwa nieracjonalnej gospodarki wodnej w wybranych regionach świata i wskazuje działania wspomagające racjonalne gospodarowanie wodą	55-56. Bezcenne dobro - woda	2	<ul style="list-style-type: none"> - omawia problem niewłaściwego zagospodarowywania wody w regionach uprzemysłowionych, - analizuje wielkość zużycia wody słodkiej, - charakteryzuje źródła zanieczyszczeń wody, - omawia i wskazuje obszary o małej dostępności do wody pitnej, - charakteryzuje skutki nieracjonalnej gospodarki wodnej w wybranych regionach świata, np. Kazachstan, Etiopia - omawia problem zużycia wody w rolnictwie, - proponuje działania prowadzące do zmniejszenia zużycia wody w gospodarstwie domowym 	Metoda eksponująca	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie przygotowanej prezentacji multimedialnej na wskazany temat, • przypomnienie celów działania wybranych organizacji międzynarodowych,
	57-58. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o hydrosferze . Pomiar i ocena osiągnięć uczniów. Powtórzenie i sprawdzian		2 (17)	Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja.		
5. Sfery Ziemi - litosfera	5.1 opisuje skład mineralogiczny skorupy ziemskiej, główne grupy	59. Budowa wnętrza Ziemi	1	<ul style="list-style-type: none"> - opisuje bezpośrednie i pośrednie metody badania wnętrza Ziemi, - omawia warstwy Ziemi, - omawia właściwości fizyczne wnętrza Ziemi, - porównuje skorupę oceaniczną i kontynentalną, 	Metoda ćwiczeniowa	Metoda ćwiczeniowa <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie materiału z portalu Scholaris „Wewnętrzna budowa Ziemi”,

i rodzaje skał oraz ich gospodarcze zastosowanie i ocenia zmiany środowiska przyrodniczego związane z eksploatacją surowców mineralnych;			<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia pojęcie <i>stopień geotermiczny</i> - oblicza temperaturę na wybranych głębokościach uwzględniając 		<ul style="list-style-type: none"> • obliczanie temperatury na wybranych głębokościach, np. w Polsce i RPA
	60-61. Składniki skorupy ziemskiej – skały i minerały	2	<ul style="list-style-type: none"> - zna pojęcie minerału, - wymienia minerały skałotwórcze (skalenie, kwarc, amfibole, pirokseny, mika,) - podaje główne cechy fizyczne (barwa, twardość, łupliwość, potysk), - dzieli skały ze względu na ich genezę, - omawia warunki powstawania skał, - opisuje cechy skał magmowych głębinowych, wylewnych, żyłowych, - opisuje proces sedymentacji i diagenety, - omawia podział i genezę skał osadowych okrucowych, organicznych i chemicznych, - opisuje czynniki metamorficzne i podaje przykłady skał metamorficznych 	Aktywny opis, pokaz	<ul style="list-style-type: none"> • Scholaris - Lekcja interaktywna <i>Bogactwo skał i minerałów</i> <p>Wykorzystanie materiału prezentującego różnicę między skałą a minerałem, wybrane minerały oraz sposób ich rozpoznawania na podstawie właściwości fizycznych i chemicznych, geneza i podział skał magmowych, osadowych oraz metamorficznych.</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie szkolnej kolekcji skał
5.1 opisuje skład mineralogiczny skorupy ziemskiej, główne grupy i rodzaje skał oraz ich gospodarcze zastosowanie i ocenia zmiany środowiska przyrodniczego związane z eksploatacją surowców mineralnych;	62. Złóża i surowce mineralne	1	<ul style="list-style-type: none"> - posługuje się pojęciami: złoża mineralne, surowce mineralne, - podaje przykłady złóż w postaci: pokładów, wysadów, żył, gniazd, - dzieli surowce ze względu na ich wykorzystanie i podaje przykłady do każdej grupy surowców, - wymienia różnice pomiędzy surowcami odnawialnymi i nieodnawialnymi, - podaje przykłady wykorzystania skał w przemyśle i budownictwie, - ocenia skutki eksploatacji surowców dla środowiska naturalnego 	Aktywny opis, pokaz	<p>Pokaz Scholaris - Lekcja interaktywna - surowce mineralne występujące na świecie i w Polsce: surowce energetyczne, metaliczne i chemiczne, główni producenci oraz miejsca występowania danego surowca.</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie wybranych wyrobów do opisu zastosowania surowców w

						gospodarce
5.2 charakteryzuje najważniejsze wydarzenia geologiczne i przyrodnicze w dziejach Ziemi (fałdowania, dryf kontynentów, transgresje i regresje morskie, zlodowacenia, rozwój świata organicznego);	63. Odtwarzanie dziejów Ziemi	1	- podaje przykłady nauk badających przeszłość Ziemi, - wymienia metody określania wieku względnego i bezwzględnego skał, - charakteryzuje wydarzenia geologiczne i przyrodnicze	Metoda tekstu przewodniego	Metoda tekstu przewodniego, • analizowanie tekstów źródłowych – nowoczesne techniki badawcze - nauki wspomagające badania: geologia historyczne(paleogeografia, stratygrafia, paleontologia), •	
	64-65.Opis dziejów Ziemi	2	- podaje główne jednostki podziału dziejów Ziemi - eony, ery, okresy, epoki, - podaje kryteria podziału dziejów Ziemi, - omawia wydarzenia geologiczne i przyrodnicze w poszczególnych erach i okresach: orogenezy, rozwój świata organicznego, - omawia najważniejsze zmiany w holocenie	Mapa myśli	Metoda - Mapa myśli, • wykorzystanie materiału graficznego oraz okazów skamieniałości, • wykorzystanie tablicy stratygraficznej	
5.3 planuje i przeprowadza obserwację odkrywki lub odślonięcia geologicznego;	66-67.Analiza przekroju geologicznego	2	- analizuje mapę geologiczną wybranego terenu, - analizuje wydarzenia na podstawie odkrywki geologicznej, lub/i analiza przekrojów geologicznych, - ustala kolejność wydarzeń geologicznych na podstawie przekroju geologicznego,	Metoda ćwiczeń praktycznych	Metoda ćwiczeń praktycznych, lekcja w terenie • lub analiza przekrojów geologicznych	
5.2 charakteryzuje najważniejsze wydarzenia geologiczne i przyrodnicze w dziejach Ziemi (fałdowania, dryf kontynentów, transgresje i regresje	68. Ruch płyt litosfery	1	-zna teorię dryfu kontynentów Wegenera, - omawia teorię tektoniki płyt litosfery posługując się pojęciami: płyty kontynentalne i oceaniczne, prądy konwekcyjne, - charakteryzuje miejsca występowania stref ryftu i spredingu, subdukcji i rowów oceanicznych - wskazuje miejsca ich występowania mapie świata, - wyjaśnia proces powstawania gór fałdowych, zrębowych i wulkanicznych,	Metoda eksponująca	Metoda eksponująca, • wykorzystanie filmu, np. wydawnictwa PWN , „Ruch płyt litosfery”, • indywidualna i grupowa praca z mapą	

	morskie, zlodowacenia, rozwój świata organicznego);					
5.5 charakteryzuje główne procesy wewnętrzne prowadzące do urozmaicenia powierzchni Ziemi - wulkanizm, plutonizm, ruchy skorupy ziemskiej, wstrząsy tektoniczne, ruchy górotwórcze (paleozoiczne, mezozoiczne, kenozoiczne) oraz formy powstałe w ich wyniku;	69 -70.Plutonizm, wulkanizm	2	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia typy intruzji plutonicznych -charakteryzuje typy wulkanów ze względu na rodzaj erupcji, aktywność oraz kształt - omawia budowę wulkanu, - wymienia przykłady produktów erupcji wulkanicznych, - wykazuje związek występowania wulkanów z granicami płyt litosfery, - opisuje skutki wybuchów wulkanów i ich wpływ na poszczególne sfery Ziemi 	Aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie fragmentów filmu NG <i>Narodziny Europy</i>, • dyskusja panelowa, kreatywne pisanie, • omówienie skutków wybuchu wulkanu na przykładzie Islandii, 	
	71. Trzęsienia ziemi	1	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje mapę obszarów sejsmicznych, - wskazuje na mapie obszary asejsmiczne i pensejsmiczne - wymienia rodzaje fal sejsmicznych (podłużne, poprzeczne, powierzchniowe), - opisuje rodzaje trzęsień ziemi (tektoniczne, wulkaniczne, zapadowe), - opisuje skutki trzęsień ziemi – materialne i straty w ludziach oraz zmiany w skorupie ziemskiej, - posługuje się pojęciami: epicentrum, hipocentrum, 	Aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • wskazywanie obszarów sejsmicznych Ziemi, • analizowanie skali Richtera, Mercallego, • wykorzystanie fragmentów filmu NG <i>Narodziny Europy lub informacji o trzęsieniu ziemi w Japonii</i> 	
	72. Ruchy łądotwórcze i górotwórcze	1	<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje różnice pomiędzy ruchami epejrogenicznymi (lądotwórczymi) i izostatycznymi, - podaje przykłady gór fałdowych, zrębowych i wulkanicznych na świecie, - analizuje rozmieszczenie geosynklin i stref subdukcji w odniesieniu do gór fałdowych 	Symulacje (animacje) komputerowe, lekcja interaktywna	Metoda - Symulacje (animacje) komputerowe, lekcja interaktywna	

5.6 charakteryzuje zjawiska wietrzenia fizycznego i chemicznego (np. kras, lateryzacja) oraz opisuje produkty i formy powstałe w wyniku tych procesów;	73. Wietrzenie skał	1	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia czynniki wpływające na wietrzenie, - wymienia rodzaje wietrzenia, - charakteryzuje wietrzenie fizyczne insolacyjne, mrozowe, solne oraz wietrzenie skał ilastych, - charakteryzuje wietrzenie chemiczne z uwzględnieniem utleniania, uwodnienia, rozpuszczania, hydrolizy i uwęglanowanie, - podaje przykłady wietrzenia biologicznego 	Metoda laboratoryjna	<ul style="list-style-type: none"> • współpraca z nauczycielem chemii • wykazanie za pomocą doświadczenia zjawiska krasowienia skał wapiennych, • n
	74. Kras powierzchniowy i podziemny	1	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje elementy krasu powierzchniowego i podziemnego, - charakteryzuje wszystkie formy krasowe, - podaje przykłady źródeł krasowych, - opisuje trawertyny krasowe jako martwice wapienne - podaje przykłady występowanie zjawisk krasowych na świecie 	Wycieczka	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie schematów lub wycieczka • Prezentacja multimedialna
5.8 wykazuje wpływ cech budowy geologicznej i działalności człowieka na grawitacyjne ruchy masowe (obrywanie, spętywanie, osuwanie);	75. Ruchy masowe	1	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia przyczyny powstawania ruchów masowych, - opisuje ruchy masowe: obsuwanie, obrywanie, odpadanie, spętywanie, sptywanie, - wyjaśnia pojęcia: siła grawitacji, powierzchnia poślizgu, nisza osuwiskowa, jęzor osuwiskowy, żleb, stożek piargowy - podaje przykłady skutków ruchów masowych w różnych strefach klimatycznych Ziemi, - podaje przykłady działalności człowieka wpływających na nasilenie tych ruchów 	Studium przypadku	<ul style="list-style-type: none"> • Studium przypadku podanego zjawiska, np. powstawanie osuwisk, • wykazanie na mapie miejsc częstych zjawisk ruchów masowych
5.7 opisuje przebieg oraz efekty erozji i akumulacji wodnej (rzecznej, morskiej, jeziornej), lodowcowej i eolicznej;	76-77. Rzeźbotwórcza działalność rzek	2	<ul style="list-style-type: none"> - opisuje elementy doliny rzecznej, - charakteryzuje odcinki (biegi) rzeki, a. w biegu górnym wyróżnia – wodospady, kotty, erozję wsteczną, kaptaż b. w biegu środkowym – powstawanie meandrów oraz terasów rzecznych, c. w biegu dolnym – łachy, mielizny, aluwia, mady, 	Zajęcia w terenie lub wykorzystanie zdjęć satelitarnych do prezentacji zjawisk	<ul style="list-style-type: none"> Zajęcia w terenie lub wykorzystanie zdjęć satelitarnych do prezentacji zjawisk, • rozwiązywanie zadań dotyczących spadku terenu, • https://maps.google.com/

				ujścia deltowe i estuarium, - podaje przykłady rzek stałych okresowych i epizodycznych, - oblicza spadek rzeki		maps?q=amazonka , • obliczanie spadku rzeki
		78-79. Rzeźbotwórcza działalność mórz i jezior	2	- rozpoznaje wybrzeża płaskie (niskie) - wymienia elementy wybrzeża płaskiego - wymienia elementy wybrzeża wysokiego - opisuje proces cofania się brzegu morskiego, - charakteryzuje typy wybrzeży morskich i wskazuje przykłady na mapie świata, - wymienia rodzaje osadów w jeziorach - omawia etapy powstawania mierzei i jeziora przybrzeżnego	Metoda programowana	• Metoda programowana, wykorzystanie zdjęć satelitarnych typy wybrzeży • http://www.scholaris.pl informacje dotyczące działalności wód morskich
5.7 opisuje przebieg oraz efekty erozji i akumulacji wodnej (recznej, morskiej, jeziornej), lodowcowej i eolicznej;		80. Rzeźbotwórcza działalność lodowców górskich i lądolodów	1	- charakteryzuje procesy erozyjne i akumulacyjne lodowców górskich, lądolodów i wód polodowcowych - wymienia formy fluwioglacjalne, erozyjne i akumulacyjne lodowców - podaje różnice pomiędzy działalnością lodowca górskiego i lądolodu.	Mapa myśli	Metoda – Mapa mentalna • omówienie rzeźby młodo i staroglacjalnej • Ćwiczenia w rozróżnianiu form i procesów działalności lodowca, lądolodu i wód polodowcowych
		81-82. Rzeźbotwórcza działalność wiatru	2	- wymienia procesy eoliczne: niszczenie, transport, gromadzenie, - określa czynniki warunkujące intensywność tych procesów : rodzaj skał, siła wiatru, cech klimatu, stopień nachylenia podłoża, działalność człowieka, -opisuje podstawowe formy erozji i akumulacji eolicznej, - wymienia rodzaje pustyń i wskazuje przykłady na mapie	Mapa myśli, aktywny	• omówienie typów wydm oraz ich porównanie , • opisywanie form erozyjnych i akumulacyjnych, np. róży pustyni, różnych rodzajów wydm, • ćwiczenia w rozpoznawaniu różnych form działalności wiatru
5.9		83.	1	- omawia wielkie formy litosfery - cokoły kontynentalne	Aktywny opis	• praca z mapą

	opisuje cechy ukształtowania powierzchni Ziemi jako efekt oddziaływania procesów wewnętrznych i zewnętrznych dla wybranego regionu.	Zróźnicowanie form ukształtowania powierzchni Ziemi		i baseny oceaniczne, - analizuje krzywą hipsograficzną Ziemi, - porównuje średnie wysokości lądów z średnią głębokość oceanów, - opisuje formy ukształtowania lądów i dna oceanu, - podaje przykłady tych form i wskazuje je na mapie		<ul style="list-style-type: none"> wskazywanie w szczególności charakterystycznych form depresyjnych, kryptodepresyjnych, rowów i grzbietów oceanicznych
	84-85. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o litosferze . Pomiar i ocena osiągnięć uczniów. Powtórzenie i sprawdzian		2 (27)	Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja.		
6. Sfery Ziemi – pedosfera i biosfera	6.1 charakteryzuje procesy glebotwórcze i omawia cechy głównych rodzajów gleb strefowych i niestrefowych oraz ocenia ich przydatność rolniczą;	86-87. Jak powstaje gleba?	2	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje czynniki glebotwórcze: biotyczne i abiotyczne, wyróżnia poziomy glebowe, charakteryzuje poszczególne poziomy glebowe omawia proces powstawania gleby, opisuje główne składniki glebowe, porównuje poziomy glebowe różnych typów gleb, posługuje się nowymi pojęciami: edafon, humus, porównuje pojęcia żyzność i urodzajność, zna odczyny glebowe 	Metoda tekstu przewodniego, obserwacja	Praca z tekstem - opis powstawania gleby, <ul style="list-style-type: none"> wykorzystanie profili glebowych i schematów ustalenie zależności przyczynowo-skutkowych w poszczególnych etapach powstawania gleby
		88-89. Gleby strefowe i astrefowe	2	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje gleby strefowe , charakteryzuje gleby astrefowe, wymienia gleby antropogeniczne , wskazuje na mapie gleby strefowe i astrefowe omawia klasy bonitacyjne gleb, charakteryzuje przydatność rolniczą gleb, 	Praca z mapą interaktywną	Praca z mapą interaktywną – przyporządkowywanie poszczególnych typów gleb do strefy klimatycznej i obszarów astrefowych, <ul style="list-style-type: none"> wykorzystanie przekrojów glebowych i profili,
	6.2 planuje i przeprowadza	90-91. Profil glebowy najbliższej	2	Lekcja terenowa. Poziomy glebowe.		<ul style="list-style-type: none"> przygotowanie i omówienie instrukcji, wykorzystanie karty pracy

	obserwację profilu glebowego w miejscu zamieszkania;	okolicy				– obserwacja profilu glebowego, • wykorzystanie map glebowej najbliższej okolicy
	6.3 wyjaśnia zróżnicowanie formacji roślinnych na Ziemi i piętność roślinną na Ziemi oraz przyporządkuje typowe gatunki flory i fauny dla poszczegól-nych stref krajobrazowych Ziemi;	92-93. Strefy krajobrazowe Ziemi	2	- wymienia strefowe formacje roślinne i wskazuje je na mapie, - charakteryzuje strefowe formacje roślinne, - przyporządkowuje formacje roślinne do stref klimatyczno-glebowych Ziemi, - wykazuje zależności pomiędzy strefami roślinno-glebowo-klimatycznymi, - porównuje piętra roślinne w wybranych górach, np.: Tatrach, Kilimandżaro, Himalajach	Praca z atlasem i mapą interaktywną	Praca z atlasem i mapą interaktywną • przyporządkowywanie gatunków roślin i zwierząt do poszczególnych stref krajobrazowych, • wykorzystanie klimatogramów i profili glebowych
		94. Krainy i królestwa zoograficzne	1	- charakteryzuje strefy krajobrazowe Ziemi, -wskazuje na mapie 4 królestwa zwierząt: Arktogeę, Neogeę, Notogeę, Antarktis, - charakteryzuje poszczególne królestwa Arkotogei oraz pozostałych, - przyporządkowuje gatunki zwierząt do stref krajobrazowych - opisuje główne środowiska życia w wodach wszechoceanu: litoral, pelagial, abisal	Praca z mapą, poker kryterialny,	Metoda – poker kryterialny, • wykorzystanie prezentacji multimedialnych opracowanych przez uczniów „Cztery królestwa”
	6.4 dowodzi na przykładach, że naruszenie stabilności ekosystemów może powodować nieodwracalne zmiany	95. Biosfera . Zagrożenie stabilności ekosystemów	1	- wykazuje się znajomością pojęć: biosfera, biocenoza, biotop, ekosystem, - omawia pionowy zasięg biosfery – atmosfery i litosfery, podaje przykłady organizmów skrajnych środowisk, - podaje przykłady antropopresji na poszczególne sfery oraz ich zasięg,	Metoda śnieżnej kuli	Metoda śnieżnej kuli - wykazanie zasady domina w naruszaniu równowagi biologicznej ekosystemów, • www.wwfpl.panda.org • www.ekoportal.gov.pl

	w środowisku naturalnym;					
6.5	wskazuje podejmowane na świecie działania na rzecz ochrony i restytucji środowiska geograficznego;	96. Świat w obliczu zmian środowiska naturalnego	1	<ul style="list-style-type: none"> - prezentuje różne koncepcje w podejściu człowieka do środowiska: determinizm, nihilizm, pozytywizm, - wyjaśnia pojęcie restytucji środowiska w ujęciu lokalnym i globalnym, - wymienia formy ochrony przyrody w Polsce i na świecie, - wskazuje nazwy i cele organizacji międzynarodowych działających na rzecz ochrony przyrody – Światowa Unia Ochrony Przyrody, światowa Sieć Rezerwatów Biosfery UNESCO i inne, - wykazuje konieczność restytucji wybranych miejsc w na poziomie lokalnym i globalnym, 	Projekt edukacyjny	<ul style="list-style-type: none"> • gromadzenie informacji metodą- projektu edukacyjnego – „Myślę globalnie, działam lokalnie” • omówienie lokalnych form ochrony przyrody • Wykorzystanie artykułu „Ekorozwój” (Materiały dodatkowe dla nauczyciela) dla do wstępnego zapoznania się z jego treścią w domu!
6.6	omawia podstawowe zasady zrównoważonego rozwoju i ocenia możliwości ich realizacji w skali lokalnej, regionalnej i globalnej	97. Czy możliwy jest rozwój zrównoważony?	1	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia zasady zrównoważonego rozwoju, - podaje przykłady tych działań w skali lokalnej i globalnej, - omawia problemy odległych regionów Ziemi dotyczące głodu i zależności w produkcji żywności, bezpieczeństwa energetycznego, zmian klimatycznych, deforestacji, itp., - podaje przykłady strategii lokalnego rozwoju zrównoważonego łączącego działania ekologiczne, gospodarcze i społeczne. 	Metoda – stolik ekspercki , burza mózgów	<p>Metoda – stolik ekspercki , burza mózgów – „Jak działają zasady rozwoju zrównoważonego?”</p> <ul style="list-style-type: none"> • analiza tekstu źródłowego – (patrz <i>Materiały dla nauczyciela</i> -Ekorozwój”)
	98-100. Sfery Ziemi. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o atmosferze . Pomiar i ocena osiągnięć uczniów.		3 (15)	Sfery Ziemi i ich współzależności Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja.		

7. Klasyfikacja państw świata	7.3 odczytuje na mapach aktualny podział polityczny	101. Mapa współczesnego świata	1	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje dane liczbowe dotyczące ilości państw świata np. w latach 1990 -2010, - poszukuje aktualnych danych dla poszczególnych kontynentów, - analizuje aktualną mapę Europy, - prezentuje zmiany w odniesieniu do roku 1989, -wyjaśnia przyczyny zmian w podziale politycznym świata - wymienia terytoria zależne wybranych państw świata 	Praca z mapą	<ul style="list-style-type: none"> • Praca z mapą, mapa interaktywną, tekstem, • wyszukiwanie aktualnych danych w Internecie, • wykorzystanie danych z „Materiałów dla nauczyciela”,
	7.1 wyróżnia kryteria podziału państw według PKB na jednego mieszkańca oraz Wskaźnika Rozwoju Społecznego (HDI);	102. Mierniki poziomu rozwoju państw świata	1	<ul style="list-style-type: none"> - dokonuje podziału mierników rozwoju społeczno-gospodarczego: PKB ,DNB, wskaźnik rozwoju społecznego HDI, wskaźnik wzrostu gospodarczego, - podaje przykłady kryterium gospodarczego, demograficznego i społecznego, - wyjaśnia pojęcie Produkt Krajowy Brutto , PKB per capita, HDI, parytet siły nabywczej 	Mapa myśli	<p>Metoda – Mapa mentalna</p> <p>Analizowanie wskaźników gospodarczych, demograficznych lub społecznych, np. analfabetyzmu, średniej trwania życia</p>
	7.2 porównuje strukturę PKB państw znajdujących się na różnych poziomach rozwoju gospodarczego	103.Zróznicowanie społeczno-gospodarcze państw świata	1	<ul style="list-style-type: none"> - klasyfikuje państwa według wskaźnika HDI , - wskazuje na mapie świata obszary bogatej Północy i biednego Południa, - wskazuje państwa o najwyższym i najniższym wskaźnikach PKB, PKB per capita oraz HDI, - wymienia i wskazuje na mapie kraje o wysokiej dynamice wzrostu gospodarczego tzw. tygrysy azjatyckie, - wymienia państwa grupy G8 - podaje cechy państw bogatej Północy i biednego Południa, - wyjaśnia pojęcie ”zamknięty krąg ubóstwa”, 	Praca z mapą i mapą interaktywną,	<p>Praca z mapą, mapą interaktywną,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystanie danych statystycznych i map z <i>Materiałów dodatkowych dla nauczyciela</i> do analizy zjawisk społeczno-gospodarczych, • klasyfikowanie państw, np. według wskaźnika HDI na 4 grupy: bardzo wysoko rozwinięte, wysoko rozwinięte, średnio rozwinięte

		104. Jakość życia w różnych częściach świata – powtórzenie i utrwalenie wiadomości	1	<ul style="list-style-type: none"> - porównuje wartość PKB oraz PKB per capita krajów na różnym stopniu rozwoju gospodarczego, - porównuje wartości HDI wybranych krajów świata, - określa poziom życia mieszkańców tych regionów, - podaje przykłady pogłębiających się różnic w poziomie rozwoju gospodarczego państw bogatej Północy i biednego Południa, 	Praca z materiałem źródłowym oraz mapą, Metaplan	<p>Praca z materiałem źródłowym oraz mapą,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystanie zgromadzonych informacji, danych statystycznych, map z <i>Materiałów dodatkowych dla nauczyciela</i> do wypracowania wniosków odnoszących się do jakości życia w różnych częściach świata
	105. Pomiar i ocena osiągnięć uczniów - Klasyfikacja państw na mapie świata		1(5)	Dowolnie, według potrzeb		
6 Ludność	8.1 analizuje, wyjaśnia i ocenia warunki przyrodnicze dla osiedlania się ludzi (na przykładach różnych regionów świata);	Regiony osadnicze świata	1	<ul style="list-style-type: none"> - podaje czynniki mające wpływ na rozmieszczenie ludności , - wskazuje krainy geograficzne oraz regiony korzystne i niekorzystne dla rozwoju osadnictwa, - zaznacza regiony o dużej atrakcyjności osadniczej na konturowej mapie świata, - formułuje prawidłowości dotyczące warunków przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych osiedlania się ludzi w różnych częściach świata, 	Aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie tablicy multimedialnej – mapa fizyczna świata , mapy konturowe świata do charakterystyki regionów osadniczych;

	<p>8.2 określa cechy rozmieszczenia ludności na Ziemi, wskazując obszary jej koncentracji i słabego zaludnienia;</p>	<p>Przyczyny zróżnicowanego rozmieszczenia ludności</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje na mapie obszary ekumeny i anekumeny - analizuje mapę gęstości zaludnienia, - określa zasięg ekumeny wykorzystując bariery osadnicze: świetlną, termiczną, grawitacyjną i wodną, - określa cechy rozmieszczenia ludności na Ziemi, - wskazuje obszary przetamywania barier osadniczych, 	<p>Aktywny opis</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lekcja powtórzeniowa – przypomnienie, uzupełnienie i rozszerzenie wiadomości z kl. I; • wykorzystanie tablicy multimedialnej – mapa fizyczna świata– mapa fizyczna świata, mapy konturowe świata; encyklopedia;
	<p>8.3 analizuje przestrzenne różnice w wielkości wskaźników: urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego;</p>	<p>Dynamika zmian liczby ludności świata</p>	<p>2</p>	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje wskaźniki demograficzne dla poszczególnych kontynentów, regionów – krajów słabo i dobrze rozwiniętych oraz wybranych miast, - oblicza przyrost naturalny, współczynnik przyrostu naturalnego, - określa czynniki mające wpływ na przestrzenne zróżnicowanie liczby urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego - porównuje wartości, posługując się pojęciami; rodność, umieralność, migracje, itd. - wykazuje dynamikę zmian ludności świata 	<p>Metoda ćwiczeniowa</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analiza danych statystycznych- <i>Mały rocznik statystyczny, Świat w liczbach, wykorzystanie strony http://esa.un.org, zegar demograficzny</i> zegar demograficzny - http://galen.metapath.org/popclk.html • Stosowanie wzorów do obliczeń współczynników

8.4 opisuje etapy rozwoju demograficznego ludności na przykładach z wybranych państw świata;	Etapy rozwoju demograficznego	2	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje każdą z kolejnych 5 faz rozwoju demograficznego, - przyporządkowuje wybrane kraje do odpowiedniej fazy rozwoju demograficznego, - wskazuje zależność pomiędzy rozwojem gospodarczym a etapami rozwoju demograficznego, - analizuje współczynniki urodzeń, zgonów, przyrostu naturalnego oraz średnia długość życia, - oblicza współczynniki urodzeń, zgonów, - przyporządkowuje piramidę wieku i płci do danej fazy, 	Metoda ćwiczeniowa	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie informacji z klasy I - plansze, dane statystyczne, materiał z kl. I, • analizowanie etapów rozwoju demograficznego w aspekcie rozwoju gospodarczego państw
8.5 ocenia konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach;	Skutki zmian demograficznych	1	<ul style="list-style-type: none"> - oblicza współczynnik feminizacji i maskulinizacji, - omawia skutki starzenia się społeczeństwa, - omawia skutki eksplozji demograficznej, - analizuje średnią długość życia w wybranych krajach, - wykazuje zależność pomiędzy strukturą demograficzną a rozwojem gospodarczym poszczególnych państw 	debata	<ul style="list-style-type: none"> • obliczanie i analiza wskaźników, • wykorzystanie informacji prasowych „Czy państwo powinno regulować wielkość rodziny?” • omówienie modelu rodziny wielodzietnej oraz rodziny objętej programem kontroli urodzeń
8.6 charakteryzuje przyczyny i konsekwencje migracji ludności w różnych państwach;	Przyczyny i skutki migracji	2	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje przyczyny: ekonomiczne i polityczne migracji, - posługuje się pojęciami: migracje, emigracje, imigracje, repatriacje, deportacje, reemigracje, drenaż mózgów, saldo migracji, azylanci, uchodźcy(exodus), rzeczywisty przyrost ludności - charakteryzuje pozytywne i negatywne skutki migracji zewnętrznych dla państw emigracyjnych i 	Mapa myśli	Powtórzenie, utrwalenie materiału z lekcji w kl. I. Odniesienie się do aktualnych danych w odniesieniu do poprzednich wiadomości; Mały Rocznik Statystyczny(GUS)

				<p>imigracyjnych,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wskazuje kierunki odpływu i napływu ludności - omawia procesy migracyjne w Polsce 		<p>http://www.stat.gov.pl/Pl_gus/ludnosc_piramida/start.htm</p>
<p>8.7. przedstawia procesy urbanizacyjne na świecie i zróżnicowanie poziomu życia ludzi w miastach różnych typów i wielkości</p> <p>8.10 określa strukturę funkcjonalno-przestrzenną różnych miast i ocenia jej zmiany wraz z rozwojem państw;</p>	<p>7. Procesy urbanizacyjne na świecie</p>	<p>2</p>	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje etapy urbanizacji: urbanizacja wstępna, suburbanizacja, dezurbanizacja, reurbanizacja, - podaje przykłady typów zespołów miejskich i wskazuje je na mapie Polski i świata, - opisuje funkcje miast, - charakteryzuje strukturę przestrzenną megamiast na różnych kontynentach, - wskazuje na mapie świata obszary o wysokim i niskim wskaźniku urbanizacji, - omawia zróżnicowanie tempa i poziomu życia w różnych miastach i częściach miast na wybranych kontynentach, - wykazuje zależności pomiędzy rozwojem państw i rozwojem miast. 	<p>Praca z mapą</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystanie mapy satelitarnej, (mapy interaktywnej) lub symulacji do przestrzennego zróżnicowania położenia i zagospodarowania obszarów miejskich i podmiejskich. Sieć miast w wybranych obszarach świata – region wschodnich wybrzeży Ameryki, <p>maps.google.pl/</p>	

<p>8.8 wyjaśnia zróźnicowanie struktury zatrudnienia w wybranych państwach i jej związek z poziomem rozwoju państwa;</p>	<p>8. Miejsca pracy w różnych częściach świata</p>	<p>2</p>	<p>- wyjaśnia pojęcia: ludność aktywna zawodowo, bierna zawodowo, stopa bezrobocia, wskaźnik zatrudnienia, wskaźnik bezrobocia, - charakteryzuje fazy rozwoju gospodarczego, - charakteryzuje strukturę zatrudnienia w 3 sektorach gospodarki w wybranych państwach świata, np. kraje skandynawskie, - analizuje poziom zatrudnienia w krajach rozwijających się, - wyjaśnia zależności pomiędzy rozwojem gospodarczym i strukturą zatrudnienia w poszczególnych sektorach gospodarki</p>	<p>Dyskusja, debata</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analiza danych statystycznych GUS oraz BAEL. • Dyskusja, debata o zapotrzebowaniu na pracę w różnych częściach świata.
<p>8.8 wyjaśnia zróźnicowanie struktury zatrudnienia w wybranych państwach i jej związek z poziomem rozwoju państwa</p>	<p>9. Skutki bezrobocia</p>	<p>2</p>	<p>- charakteryzuje bezrobocie: strukturalne, frykcyjne, sezonowe, technologiczne, koniunkturalne, - przewiduje skutki bezrobocia w wybranych częściach świata i w Polsce, - omawia współczesny rynek pracy – zawody wymierające i poszukiwane w różnych częściach świata, - określa związek struktury zatrudnienia z rozwojem gospodarczym państwa, - podaje przykłady rozwiązania problemu bezrobocia</p>	<p>SWOT.</p>	<p>Metoda SWOT.</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie aktualnej sytuacji na rynku pracy • analiza danych z najbliższego biura pracy w Polsce i wybranego kraju o niższej i wyższej stopie bezrobocia, • analizowanie bieżącej sytuacji na europejskim rynku pracy

	<p>8.9 charakteryzuje strukturę etniczną i narodowościową ludności świata;</p>	<p>10. Struktura etniczna i narodowościowa</p>	<p>1</p>	<p>- omawia pojęcie tożsamość narodowa - wyjaśnia pojęciami: naród, mniejszość narodowa, terytorium, rasizm, apartheid, - podaje przykłady państw jedno i wielonarodowościowych w wybranych rejonach Europy i świata, - wskazuje problemy wynikające z przynależności etnicznej</p>	<p>Mapa myśli</p>	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie map tematycznych, • wskazywanie na mapie • tworzenie mapy myśli- „Mozaika narodowościowa miasta...- co nas różni, w czym jesteśmy podobni?”
	<p>8.11 charakteryzuje zróżnicowanie religijne ludności świata i ocenia wpływ religii na postawy społeczne i gospodarkę;</p>	<p>11. Znaczenie religii w życiu społeczno-gospodarczym państw świata</p>	<p>1</p>	<p>- wyjaśnia pojęcia: religia, religia monoteistyczna, - wskazuje na mapie państwa jednolite i zróżnicowane religijnie, - określa związki przyczynowo-skutkowe wpływu religii na gospodarkę i rozwój społeczny w wybranych obszarach , - podaje przykłady skutków procesów globalizacyjnych związanych z kulturą, tradycją i religią, - podaje przykłady wpływu religii na funkcjonowanie gospodarki , np. sposobu odżywiania się, - ocenia wpływ religii na postawy społeczne w różnych częściach świata, np. konflikty i niepokoje społeczne</p>	<p>Metoda tekstu przewodniego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie map tematycznych, religii rozmieszczenie religii na świecie, • praca indywidualna z tekstem przewodnim – wspomnienia z pobytu w rodzinie... muzulmańskiej, hinduskiej....

	8.12 wskazuje przyczyny i konsekwencje upowszechniania się wybranych języków na świecie.	12. Zróżnicowanie językowe na świecie	1	- wymienia rodziny językowe, - zna podział indoeuropejskiej rodziny językowej, - wskazuje państwa o największej liczbie posługujących się językami: angielskim, hiszpańskim, arabskim i innymi, - wskazuje państwa jednojęzyczne i wielojęzyczne, - upowszechniania się niektórych języków, - wskazuje konsekwencje wymieranie języków narodowych, - omawia znaczenie języków martwych, np. łaciny	Praca z mapą	<ul style="list-style-type: none"> Praca z mapą tematyczną – analizowanie map, wykorzystanie tablicy multimedialnej do określania rozmieszczenia, . języków i wskazywania państw, uzupełnianie karty pracy - indoeuropejska rodzina językowa,
	Powtórzenie i utrwalenie wiadomości z działu- Ludność. Pomiar i ocena osiągnięć uczniów.		3 (22)	Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja.		
9. Działalność gospodarcza na świecie	9.1 wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych na rozwój rolnictwa;	128-129. Przyrodnicze i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa.	2	- wymienia przyrodnicze i poza przyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa, - wymienia i charakteryzuje główne cechy rozwoju rolnictwa na świecie, - wykazuje wpływ postępu technicznego na rozwój rolnictwa, - rozumie wpływ czynników przyrodniczych i poza przyrodniczych na rozwój rolnictwa, - potrafi czytać i analizować mapy tematyczne, - potrafi podać przykłady współzależności między elementami środowiska przyrodniczego a rozwojem rolnictwa,	Praca z mapą	<ul style="list-style-type: none"> wykorzystanie map fizycznych do prezentacji głównych czynników przyrodniczych wpływających na rozwój rolnictwa w poszczególnych rejonach świata, charakterystyka głównych cech społeczno-ekonomicznych od których uzależniony jest

						<p>rozwój rolnictwa na świecie,</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizowanie map i opisywanie głównych rejonów upraw na świecie, • odczytywanie danych statystycznych,
9.2	wykazuje zależności między rodzajami produkcji rolnej a warunkami naturalnymi i rozmieszczeniem ludności oraz charakteryzuje różne typy rolnictwa na świecie;	130-131. Główne regiony rolnicze i typy rolnictwa na świecie.	2	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia wpływ elementów środowiska przyrodniczego na produkcję rolną na świecie, - zna główne obszary upraw i hodowli na świecie, - rozumie przyczyny zróżnicowania produkcji zwierzęcej na świecie, - charakteryzuje cechy różnych typów rolnictwa na świecie, - zna pojęcia; struktura użytkowania ziemi, zbiór, plon, 	Metoda tekstu przewodniego	<ul style="list-style-type: none"> • samodzielne opracowanie przez uczniów zagadnień z zakresu „rolnictwo świata” oraz ich prezentacja, • omówienie czynników wpływających na zróżnicowanie produkcji zwierzęcej na świecie, • charakterystyka rolnictwa intensywnego i ekstensywnego itd. • analiza stron internetowych; www.fao.org.
9.3	wskazuje problemy związane z upowszechnianiem się roślin uprawnych zmodyfikowanych genetycznie i wskazuje rejony ich	132-133. Potrzeby i możliwości wyżywienia ludności świata.	2	<ul style="list-style-type: none"> - zna czynniki wpływające na rozwój produkcji żywności na świecie, - zna zróżnicowanie poziomu produkcji rolnej na świecie, - porównuje warunki upraw roślin zmodyfikowanych genetycznie, - zna regiony upraw roślin zmodyfikowanych genetycznie, 	Mapa myśli	<ul style="list-style-type: none"> • analiza danych prezentowanych na wykresach, diagramach itd. • analiza map tematycznych w celu określenia głównych rejonów upraw roślin

	upraw;			<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje możliwości wzrostu produkcji rolnej, - wyjaśnia przestrzenne zróżnicowanie produkcji żywności na świecie, - analizuje mapy tematyczne i diagramy, 		<ul style="list-style-type: none"> zmodyfikowanych, • omówienie przyczyn i konsekwencji współczesnych zmian w produkcji rolnej, • charakteryzowanie potrzeb i możliwości wyżywienia ludności świata,
	9.4 porównuje i uzasadnia strukturę spożycia żywności w państwach wysoko i słabo rozwiniętych	134- 135. Obszary nadwyżek i niedoboru żywności na świecie.	2	<ul style="list-style-type: none"> -wymienia obszary nadwyżek i niedoboru żywności na świecie - wskazuje największe różnice w strukturze spożycia żywności w państwach wysoko i słabo rozwiniętych, - charakteryzuje problemy współczesnego świata związane z nierównym podziałem dóbr, - omawia przyczyny zróżnicowania w spożyciu żywności na świecie, - zna rejony deficytu żywności, - omawia możliwości zwiększenia produkcji żywności w państwach o znacznym niedoborze żywności, - rozumie wpływ poziomu gospodarczego państw na wielkość spożycia żywności, - rozumie znaczenie gospodarki człowieka na poziom życia, - potrafi wymienić praktyczne sposoby racjonalnego gospodarowania artykułami spożywczymi, 	Drzewko decyzyjne	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie map tematycznych do prezentacji • zróżnicowania poziomu gospodarczego wybranych państw, • porównywanie spożycia żywności w wybranych państwach wysoko i słabo rozwiniętych, • wyjaśnienie problemów nierównomiernego spożycia żywności, • omówienie problemów wyżywienia ludności świata, • omówienie możliwości pomocy dla państw słabo rozwiniętych, • korzystanie ze stron internetowych www.fao.org • wyjaśnienie

						<p>konsekwencji nierównomiernego rozdziału żywności na świecie,</p> <ul style="list-style-type: none"> • dyskusja na temat „możliwości zmniejszenia głodu na świecie”
9.5	uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie;	136-137. Gospodarka leśna na świecie- produkcja drewna i papieru.	3	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie przyczyny zmiany powierzchni lasów na świecie, - rozumie znaczenie lasów dla gospodarki światowej, - zna przykłady rabunkowej gospodarki leśnej, - wymienia sposoby racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie, - zna nazwy organizacji promujących odpowiedzialne gospodarowanie zasobami leśnymi, 	Metaplan	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie wniosków na temat :Rabunkowa gospodarka zasobami leśnymi • charakterystyka najważniejszych funkcji lasów, • poznanie zmian w wielkości powierzchni lasów na świecie, • wskazanie zależności między funkcjami lasu a formami ochrony, • omówienie rabunkowej gospodarki zasobami leśnymi, • charakterystyka racjonalnej gospodarki leśnej, • analiza stron internetowych: www.fcs.pl oraz www.fao.org. • debata uczniowska na

						temat propozycji racjonalnej gospodarki leśnej,
9.6 wskazuje możliwości rozwoju wykorzystania zasobów oceanów i mórz;	138-139. Gospodarcze wykorzystanie zasobów mórz i oceanów	2	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia cechy gospodarki morskiej, - zna zagrożenia wynikające z nadmiernej i niekontrolowanej eksploatacji łowisk, - uzasadnia gospodarcze znaczenie oceanów i mórz, - dostrzega przyczynę rozwój gospodarki morskiej na świecie - rozumie znaczenie „marikultury” dla wyżywienia ludności świata, - rozumie znaczenie ochrony zasobów morskich, - wyjaśnia znaczenie stwierdzenia: ”morze źródłem bogactwa” 	Aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie tekstów źródłowych do wyjaśnienia i interpretacji określonych zjawisk • charakterystyka rybołówstwa jako znaczącego działu gospodarki, • charakterystyka zagrożeń zasobów morskich i sposobów ich ochrony, • wykorzystanie map tematycznych do prezentacji • wykorzystania gospodarczego mórz i oceanów, 	
9.7 charakteryzuje zmiany w strukturze zużycia energii postępujące wraz z rozwojem gospodarczym państw świata i ocenia skutki wynikające z rosnącego zużycia energii oraz	140-141. Współczesne problemy światowej energetyki.	2	<ul style="list-style-type: none"> -zna podział surowców energetycznych, -wymienia zasoby odnawialne i nieodnawialne wykorzystywane do produkcji energii, - wymienia regiony występowania surowców energetycznych, - wskazuje nowe źródła energii, - wyjaśnia przyczyny niedoboru najbardziej wykorzystywanych surowców energetycznych na świecie, - rozumie skutki gospodarcze niedoboru surowców 	Debata dyskusja	<ul style="list-style-type: none"> • Metoda – Debata • dyskusja na temat racjonalnego wykorzystania surowców nieodnawialnych • poznanie skutków nieracjonalnego gospodarowania zasobami surowcowymi, 	

	konieczność pozyskiwania nowych źródeł energii;			energetycznych, - rozumie skutki wynikające z rosnącego zużycia energii,		<ul style="list-style-type: none"> • wykazanie zależności między rozwojem gospodarczym a dostępem do głównych surowców energetycznych, • wykazanie konieczności pozyskiwania nowych źródeł energii, • przykłady racjonalnego gospodarowania energią,
9.8	wskazuje wpływ czynników lokalizacji przemysłu na rozmieszczenie i rozwój wybranych branż;	142-143. Współczesne czynniki lokalizacji zakładów przemysłowych .	2	- zna czynniki lokalizacji zakładów przemysłowych, - potrafi przedstawić model przyczynowo-skutkowy obrazujący następstwa prawidłowej i nieprawidłowej lokalizacji zakładów przemysłowych, - potrafi wyjaśnić, dlaczego współczesne czynniki lokalizacji przemysłu różnią się od czynników z przeszłości,	Praca z mapą	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie z wykorzystaniem map tematycznych, rozmieszczenia różnych zakładów przemysłowych, • wykazanie skutków niewłaściwej lokalizacji zakładów przemysłowych, • charakterystyka współczesnych czynników lokalizacji przemysłu, • omówienie wpływu czynników lokalizacji na rozwój wybranych branż przemysłowych,
9.9	uzasadnia różnice	144-155. Wpływ postępu	2	- charakteryzuje najważniejsze działy przemysłu, - określa rolę przemysłu w rozwoju społeczeństw,	Praca z tekstem	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystanie tekstu źródłowego - „Dolina

<p>ilościowe i jakościowe produkcji przemysłowej państw na różnym poziomie rozwoju gospodarczego i ocenia wpływ przemysłu zaawansowanych technologii na rozwój gospodarczy i jakość życia;</p>	<p>naukowo-technicznego na rozwój produkcji przemysłowej i poziom życia społeczeństw.</p>		<ul style="list-style-type: none"> - zna czynniki współczesne tendencje zmian w strukturze gałęziowej przemysłu, - omawia przyczyny i współczesne tendencje zmian w strukturze gałęziowej przemysłu, - rozumie znaczenie postępu naukowo-technicznego dla rozwoju produkcji przemysłowej i poziomu życia społeczeństw, - zna nazwy najważniejszych gałęzi przemysłu zaawansowanych technologii, - wyjaśnia rozmieszczenie przemysłu wysokich technologii i jego zróżnicowanie na świecie, - zna przyczyny różnic ilościowych i jakościowych produkcji przemysłowej państw na różnym poziomie rozwoju gospodarczego - rozumie związek między postępowaniem technicznym a poziomem życia społeczeństw, - rozumie potrzebę ochrony środowiska naturalnego człowieka, 	<p>źródłowym, debata</p>	<p>Krzemowa”, debata „Drenaż mózgów”</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakterystyka przemysłu zaawansowanych technologii, • obserwacje współczesnych tendencji zmian w strukturze gałęziowej przemysłu, • analiza stron internetowych dotyczących rozwoju naukowo-technicznego na świecie, • debata uczniowska na temat wpływu rozwoju zaawansowanych technologii na rozwój gospodarczy i jakość życia społeczeństw, • wykazanie skutków niewłaściwej gospodarki człowieka w środowisku naturalnym,
<p>9.10 charakteryzuje znaczenie usług materialnych i niematerialnych;</p>	<p>146-147. Znaczenie usług w życiu człowieka.</p>	<p>1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zna rodzaje usług materialnych i niematerialnych, - wskazuje znaczenie usług dla rozwoju gospodarki narodowej, - potrafi wymienić rodzaje usług, - rozumie i wyjaśnia związki zachodzące między poziomem życia a wartością świadczonych usług, - opisuje możliwości rozwoju poszczególnych rodzajów 	<p>Dyskusja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • charakterystyka dostępności i jakości usług, • poznanie najważniejszych rodzajów usług materialnych i

				<p>usług, - rozumie wpływ rozwoju gospodarczego na jakość świadczonych usług,</p>		<p>niematerialnych,</p> <ul style="list-style-type: none"> • obserwacje bezpośrednie jakości usług, • dyskusja na temat możliwości rozwoju poszczególnych rodzajów usług, • analiza wpływu światowego kryzysu na zmiany w kierunkach rozwoju transportu (analiza danych na stronach internetowych)
9.11	planuje i prowadzi badania różnicowania usług w miejscu zamieszkania;	148-149. Podstawowe rodzaje usług w moim miejscu zamieszkania.	2	<p>- zna przyczyny różnicowania jakości usług, - zna konsekwencje przemian gospodarczych i ich wpływ na rozwój usług, - podaje przykłady różnicowania usług w miejscu zamieszkania, - zna możliwości poprawy stanu jakości usług, - rozumie wpływ świadomości społeczeństwa na jakość świadczonych usług, - rozumie konieczność rozwoju usług,</p>	Metoda projektu	<ul style="list-style-type: none"> • Metoda projektu - „Jakość usług w moim miejscu zamieszkania” • analiza danych statystycznych dotyczących rozwoju usług we własnym regionie, • zaprezentowanie obserwacji i badań bezpośrednich dotyczących różnicowania usług w miejscu zamieszkania np. metodą projektu, • wskazanie możliwości poprawy jakości świadczonych usług,

						<ul style="list-style-type: none"> • charakterystyka poziomu życia mieszkańców na podstawie jakości świadczonych usług,
9.12	przedstawia, na podstawie danych statystycznych, poziom zaspokojenia potrzeb na usługi podstawowe i wyspecjalizowane w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego;	150-151. Uwarunkowania przyrodnicze i społeczno-ekonomiczne rozwoju komunikacji na określonych obszarach.	2	<ul style="list-style-type: none"> - doskonali umiejętności interpretowania danych statystycznych, diagramów i wykresów, - potrafi wskazać państwa o wysokim poziomie rozwoju usług podstawowych i wyspecjalizowanych, - określa rolę łączności i transportu we współczesnym świecie - wymienia następstwa społeczno-gospodarcze szybkiego rozwoju usług, - opisuje zróżnicowaną dostępność usług w wybranych państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego - porównuje poziom zaspokojenia potrzeb w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego, - rozumie przyczyny zmian w poziomie świadczonych usług, 	Problemowa	<ul style="list-style-type: none"> • Analiza danych statystycznych dotyczących poziomu zaspokojenia potrzeb na usługi podstawowe i wyspecjalizowane, • wykorzystanie danych liczbowych do charakterystyki zakresu świadczonych usług w wybranych państwach, • analiza wykresów, diagramów itp. • analizowanie różnych źródeł informacji dotyczących rozwoju usług na świecie,
9.13	analizuje kierunki geograficzne i strukturę towarową eksportu i importu w wybranych państwach	152-153. Główne kierunki i struktura międzynarodowej wymiany towarowej.	2	<ul style="list-style-type: none"> - umie wyjaśnić pojęcia: eksport, import, reeksport, bilans handlowy i płatniczy, - zna czynniki rozwoju handlu międzynarodowego, - potrafi sformułować wniosek dotyczący zmiany struktury zatrudnienia w Polsce, - rozumie znaczenie wymiany towarowej w tworzeniu dochodu narodowego, - potrafi wymienić głównych eksporterów i importerów w handlu światowym, - zna kierunki i strukturę towarową eksportu i importu 	Metoda programowana	<ul style="list-style-type: none"> • Metoda programowana z użyciem komputera, selekcjonowanie, porządkowanie, wartościowanie zebranych informacji, • opis i podanie przyczyn zmian struktury eksportu i importu, • kształtowanie

				<p>w wybranych państwach,</p> <ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje działalność Światowej Organizacji Handlu (WTO), - charakteryzuje strukturę towarową i geograficzną handlu zagranicznego, 		<p>umiejętności posługiwania się wskaźnikami rozwoju gospodarczego,</p> <ul style="list-style-type: none"> • analiza stron internetowych; www.worldbank.org • charakterystyka czynników powodujących rozwój międzynarodowej wymiany towarowej, • omówienie struktury towarowej międzynarodowej wymiany handlowej, • analiza znaczenia handlu zagranicznego na wzrost dochodu narodowego,
9.14	wskazuje i uzasadnia pozytywne i negatywne skutki globalizacji i integracji i politycznej;	154-155. Wpływ globalizacji na rozwój regionów i społeczności lokalnych.	2	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie pojęcie globalizacji jako proces integracji społeczno-gospodarczej na świecie, - wyjaśnia przyczyny i skutki globalizacji i integracji politycznej, - umie scharakteryzować globalizację w ujęciu: ekonomicznym, finansowym, kulturowym, politycznym oraz ekologicznym, - potrafi podać przykłady procesów globalizacyjnych na świecie, - wymienia skutki pozytywne i negatywne globalizacji, 	Dyskusja panelowa	<ul style="list-style-type: none"> • poznanie skutków globalizacji i integracji politycznej, • charakterystyka regionalnych ugrupowań gospodarczych na świecie, • dyskusja na temat wpływu globalizacji na rozwój regionów i społeczności lokalnych , • analiza stron

						internetowych; (www.globalpolicy.org www.unctad.org),
9.15 wyjaśnia przyczyny i przebieg konfliktów zbrojnych w wybranych regionach współczesnego świata.	156-157. Wybrane konflikty zbrojne na świecie- przyczyny i przebieg.	2	<ul style="list-style-type: none"> - zna przyczyny zagrożeń we współczesnym świecie, - potrafi wymienić przykłady zagrożeń społeczno-ekonomicznych współczesnego świata, - charakteryzuje przyczyny i konsekwencje konfliktów zbrojnych na świecie, - wyjaśnia skutki gospodarcze oraz społeczne konfliktów zbrojnych, - wskazuje na mapie obszary występowania konfliktów zbrojnych, - zna problemy uchodźców i sposoby ich rozwiązywania, rzeczywisty przyrost ludności, - zna przyczyny współczesnych migracji, - rozumie wpływ konfliktów zbrojnych na rozwój społeczno-ekonomiczny wybranych rejonów świata, - potrafi wskazać na mapie obszary o największej aktywności terrorystycznej, - potrafi wymienić skutki działalności terrorystycznej, 	Metoda aktywnego opisu (linia czasu)	<ul style="list-style-type: none"> • Metoda aktywnego opisu (porównującego, wyjaśniającego, linia czasu) • omówienie wielkich fal migracji spowodowanych konfliktami zbrojnymi, • charakterystyka zagrożeń społeczno-ekonomicznych współczesnego świata, • wykorzystanie wiadomości z różnych źródeł celem podania przyczyn współczesnych konfliktów zbrojnych w wybranych regionach współczesnego świata, • wskazanie obszarów świata o największej aktywności terrorystycznej, • rola Organizacji Narodów Zjednoczonych w rozwiązywaniu konfliktów we współczesnym świecie, 	

<p>Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o działalności gospodarczej na świecie.</p> <p>Pomiar i ocena osiągnięć ucznia.</p>	<p>3</p>	<p>Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów.</p> <p>Ewaluacja.</p>
--	----------	--

Geografia Polski

Z uwagi na zalecane przeznaczenie 1/3 ilości godzin na geografię Polski proponowane jest poniższe przydzielenie godzin. Pozostawia się nauczycielowi swobodę doboru tematów lekcji i ilości godzin zgodnie z umiejętnościami uczniów, którzy po cyklu 160 lekcji geografii fizycznej i społeczno-ekonomicznej posiadają już pewien zasób wiedzy odnoszący się do geografii Polski. Zagospodarowanie co najmniej 80 lekcji powinno wynikać z bieżącej oceny stopnia przygotowania uczniów do egzaminu maturalnego.

Dział programu	Wymaganie szczegółowe z podstawy programowej	Temat lekcji	Liczba godzin	Szczegółowe cele kształcenia i wychowania Uczeń:	Metody pracy	Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania
10. Geografia Polski - środowisko	10.1 opisuje cechy kształtowania powierzchni Polski i określa jej związek z budową geologiczną,	1. Krainy geograficzne Polski. 2. Główne cechy kształtowania powierzchni	4	- wymienia nazwy krain geograficznych, - wymienia i charakteryzuje główne cechy kształtowania powierzchni Polski, - wykazuje wpływ budowy geologicznej na kształtowanie powierzchni Polski, - zna nazwy orogenez i przykłady gór w Polsce, powstałych w czasie ich trwania,	Praca z mapą, wykład, obserwacja	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie map fizycznych do prezentacji głównych krain geograficznych, • charakterystyka głównych cech kształtowania

przyrodnicze	wykazuje wpływ orogenezy i zlodowaceń na ukształtowanie powierzchni kraju;	Polski. 3. Wpływ budowy geologicznej na rzeźbę powierzchni Polski. 4. Przegląd krain geograficznych Polski z uwzględnieniem własnego regionu		- zna główne formy i utwory polodowcowe, - zna cechy rzeźby młodo i staro glacialnej, - zna środowisko przyrodnicze regionu, w którym żyje, - zna podział krain w poszczególnych pasach ukształtowania powierzchni, - zna dominanty krain geograficznych, wyróżniające się w środowisku cechy, - rozumie wpływ procesów zewnętrznych na ukształtowanie powierzchni Ziemi, - czyta mapę hipsometryczną Polski, - oblicza różnice wysokości względnej między wybranymi punktami geograficznymi, - odczytuje proste przekroje geologiczne, - analizuje mapy geologiczne Polski, - podaje przykłady współzależności między elementami środowiska przyrodniczego,		powierzchni Polski, • analizowanie map i opisywanie głównych jednostek geologicznych Polski na tle struktur europejskich, • odczytywanie przekrojów geologicznych,
	10.2 ocenia walory i określa cechy środowiska decydujące o krajobrazie wybranych krain geograficznych Polski	5. Wpływ elementów środowiska przyrodniczego na krajobraz wybranej krainy geograficznej Polski.	1 (lub 2)	- ocenia wpływ elementów środowiska przyrodniczego na krajobraz Polski, - charakteryzuje cechy wybranej krainy geograficznej Polski,		• samodzielne opracowanie przez uczniów zagadnień z zakresu geografii regionalnej Polski oraz ich prezentacja,
	10.3	6. Przejściowość	3	- zna czynniki geograficzne kształtujące klimat Polski, - zna masy powietrza wpływające na kształtowanie	Praca z mapą, aktywny opis	• analiza danych prezentowanych na

	<p>charakteryzuje klimat Polski na podstawie danych liczbowych i map klimatycznych i ocenia gospodarcze konsekwencje zróżnicowania długości okresu wegetacyjnego w Polsce</p>	<p>główną cechą klimatu Polski.</p> <p>7.Wpływ klimatu na zróżnicowanie gospodarcze Polski.</p> <p>8.Przyczyny i konsekwencje współczesnych zmian klimatu.</p>		<p>pogody i klimatu w Polsce, podaje główne cechy klimatu Polski,</p> <ul style="list-style-type: none"> - porównuje warunki klimatyczne wybranych krain geograficznych, - zna regiony o najdłuższym i najkrótszym okresie wegetacji w Polsce, - zna termiczne pory roku w Polsce, - zna wpływ ścierania się różnych mas powietrza na przejściowość klimatu Polski, - charakteryzuje klimat wybranej krainy, - wyjaśnia przestrzenne zróżnicowanie klimatyczne Polski, - analizuje mapy klimatyczne i diagramy, 		<p>wykresach, diagramach itd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analiza map klimatycznych w celu określenia głównych cech klimatu Polski, • omówienie przyczyn i konsekwencji współczesnych zmian klimatu, • charakteryzowanie klimatu wybranych krain geograficznych Polski,
10.4	<p>omawia cechy reżimu polskich rzek;</p>	<p>9.Rzeki – ich znaczenie krajobrazowe i gospodarcze.</p> <p>10. Reżim rzek Polski.</p>	2	<ul style="list-style-type: none"> -wymienia główne rzeki Polski, - wskazuje największe dorzecza i obszary źródliskowe polskich rzek oraz zlewiska Polski, - charakteryzuje typy ujść rzecznych, - omawia reżim rzek Polski, - zna rejony deficytu wody, - omawia sieć wodną własnego regionu, - rozumie wpływ klimatu na stany wód w Polsce, - rozumie znaczenie rzek dla życia i gospodarki człowieka, -wymienia praktyczne sposoby racjonalnego gospodarowania rzekami, 	Praca z mapą	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie map fizycznych do prezentacji • systemów rzecznych w Polsce, • porównywanie map hydrologicznych, • omówienie sieci wodnej własnego regionu,
10.5	<p>charakteryzuje składowe bilansu wodnego Polski w roku hydrologicznym;</p>	11.Bilans wodny Polski.	1	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie wpływ czynników przyrodniczych na bilans wodny Polski, - składowe bilansu wodnego Polski, - wymienia sposoby racjonalnego gospodarowania zasobami wodnymi w Polsce 	Aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie schematu do omówienia krążenia wody w przyrodzie, • wskazanie zależności bilansu wodnego od czynników przyrodniczych,

						<ul style="list-style-type: none"> • charakterystyka składowych bilansu wodnego
10.6	wskazuje znaczenie przyrodnicze i gospodarcze jezior oraz sztucznych zbiorników wodnych;	12.Jeziora i sztuczne zbiorniki wodne. 13.Znaczenie przyrodnicze i gospodarcze jezior oraz sztucznych zbiorników wodnych w Polsce.	2	- wymienia typy jezior występujących w Polsce, - uzasadnia gospodarcze znaczenie jezior oraz sztucznych zbiorników wodnych	Metoda tekstu przewodniego	<ul style="list-style-type: none"> • stosowanie opisów, tekstów źródłowych do wyjaśniania i interpretacji określonych zjawisk, • wykorzystanie map fizycznych do prezentacji jezior w Polsce,
10.7	wyjaśnia przyczyny niedoboru wody w wybranych regionach i wskazuje skutki gospodarcze;	14.Regiony niedoboru wody w Polsce. 15.Skutki gospodarcze niedoboru wody w Polsce.	2	- wymienia regiony niedoboru wody w Polsce, - wskazuje rejony deficytu wody i zanieczyszczenia wód, określa przyczyny degradacji hydrosfery, - wyjaśnia przyczyny niedoboru wody w wybranych obszarach Polski, - rozumie skutki gospodarcze niedoboru wody,	Dyskusja dydaktyczna	<ul style="list-style-type: none"> • dyskusja na temat racjonalnego wykorzystania wody, • poznanie skutków nieracjonalnego gospodarowania zasobami wodnymi w Polsce, • wykazanie zależności między budową geologiczną , klimatem, siecią hydrologiczną w Polsce,
10.8	charakteryzuje typy	16.Naturalne zbiorowiska roślinne w	2	- zna strukturę gatunkową lasów w Polsce, - przedstawia model przyczynowo-skutkowy obrazujący następstwa wycięcia lasów na stromych stokach	Film	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie z wykorzystaniem map tematycznych,

	<p>naturalnych zbiorowisk roślinnych i wskazuje charakterystyczne gatunki</p>	<p>Polsce. 17. Funkcje i zagrożenie lasów.</p>		<p>Karpat, - wyjaśnia, dlaczego przez Polskę przebiega granica występowania wielu drzew leśnych dla klimatu umiarkowanego,</p>		<p>rozmieszczenia zbiorowisk roślinnych w Polsce oraz charakterystycznych gatunków, • wykazanie skutków niewłaściwej gospodarki człowieka,</p>
	<p>10.9 wyjaśnia występowanie gleb strefowych i nie strefowych w Polsce;</p>	<p>18. Gleby Polski. 19. Znaczenie żyzności gleby dla rodzaju upraw.</p>	<p>2</p>	<p>- charakteryzuje najważniejsze typy gleb występujących w Polsce, - zna czynniki glebotwórcze, - omawia przyczyny występowania gleb strefowych i nie strefowych, - rozumie znaczenie żyzności gleby dla rodzaju upraw, - zna klasy bonitacyjne gleb i ich przydatność w rolnictwie, - zna przyczyny degradacji gleb w Polsce, - rozumie wpływ klimatu na okres wegetacji roślin w Polsce, - rozumie związek między rodzajem gleb a elementami środowiska przyrodniczego, - rozumie potrzebę ochrony gleb, - przyporządkowuje gleby do krain geograficznych Polski, - omawia w oparciu o mapę, rozmieszczenie gleb w Polsce i określić ich przydatność w gospodarce, - czyta mapy tematyczne,</p>	<p>Obserwacja, praca z mapą</p>	<p>• analiza map tematycznych w celu wskazania występowania poszczególnych typów gleb w Polsce, • charakterystyka gleb pod względem ich przydatności, • obserwacje terenowe w celu omówienia sposobów ich zagospodarowania,</p>

10.10	20. Związki elementów środowiska przyrodniczego w wybranych krainach geograficznych Polski.	2	- wskazuje na mapie poszczególne krajobrazy Polski, - przyporządkowuje poszczególnym krainom geograficznym charakterystyczne dla nich formy rzeźby terenu, - rozumie i wyjaśnia związki elementów środowiska przyrodniczego, - opisuje krajobraz najbliższej okolicy,	Obserwacja, aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzowanie poznanych krajobrazów, • poznanie najważniejszych cech wybranych krain geograficznych Polski, • obserwacje bezpośrednie najbliższego krajobrazu, 	
10.11	22. Konieczność ochrony przyrody w Polsce. 23. Działania na rzecz restytucji i zachowania naturalnych elementów środowiska w Polsce.	3	- zna przyczyny zaburzeń równowagi ekologicznej, - zna konsekwencje niedoboru i zanieczyszczenia wód, - podaje przykłady współpracy Polski z innymi państwami na rzecz ochrony naturalnych elementów środowiska w Polsce. - zna i lokalizuje na mapie Polski obiekty chronione z list UNESCO, rezerwaty biosfery, parki narodowe, rezerwaty przyrody z uwzględnieniem własnego regionu. - rozumie konieczność poczucia tożsamości lokalnej i narodowej, - zna walory środowiska przyrodniczego Polski, - zna formy ochrony przyrody w Polsce, - zna obiekty chronione z list UNESCO,	Metoda projektu, metaplan	<ul style="list-style-type: none"> • analiza map tematycznych, informatorów, przewodników • zaproponowanie szlaku po wybranych obiektach metodą projektu • analizowanie różnych źródeł informacji dotyczących regionów ekologicznego zagrożenia, • wskazanie możliwości 	

	państwami).	24. Współpraca Polski z innymi państwami na rzecz ochrony naturalnego środowiska.		<ul style="list-style-type: none"> - zna możliwości poprawy stanu środowiska naturalnego, - rozumie wpływ świadomości ekologicznej społeczeństwa na jakość środowiska, - rozumie konieczność ochrony środowiska przyrodniczego Polski, - wskazuje obszary chronione, zdegradowane i zagrożone w Polsce, - podaje przykłady współpracy Polski z innymi państwami na rzecz ochrony naturalnych elementów środowiska w Polsce, 		<p>poprawy stanu środowiska naturalnego Polski,</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazywanie na mapie prawnych form ochrony przyrody w Polsce, • charakterystyka form ochrony przyrody we własnym regionie,
Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o środowisku przyrodniczym Polski. Pomiar i ocena osiągnięć ucznia.			3	Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja.		
11. Geografia Polski - zagadnienia ludnościowe	11.1 charakteryzuje rozwój demograficzny Polski w wybranych okresach na podstawie danych statystycznych i wyjaśnia zmiany kształtu piramidy wieku i płci ludności Polski wraz z rozwojem gospodarczym oraz porównuje ją z innymi	1. Przyrost naturalny, głównym czynnikiem zmian liczby ludności Polski po II wojnie światowej. 2. Struktura demograficzna Polski. 3. Wpływ rozwoju gospodarczego na demografię Polski.	4	<ul style="list-style-type: none"> - zna pojęcia „przyrost rzeczywisty” i „przyrost naturalny” - oblicza rzeczywisty przyrost liczby ludności Polski, - doskonali umiejętności interpretowania piramidy wieku, danych statystycznych, diagramów i wykresów, - podaje cechy demograficzne społeczeństwa na podstawie piramidy wieku, - wskazuje piramidę wieku i płci dla państw wysoko i nisko rozwiniętych - wymienia następstwa społeczno-gospodarcze szybkiego starzenia się ludności Polski, - porównuje strukturę płci i wieku ludności Polski i innych państw , - rozumie przyczyny zmian liczbowych w strukturze ludności polskiej pod względem wieku, płci, - rozumie następstwa niskiego przyrostu naturalnego, -potrafi podać przyczyny wyżów i niżów 	Symulacja	<ul style="list-style-type: none"> • http://www.stat.gov.pl/P_l_gus/ludnosc_piramida/start.htm • • analiza map tematycznych np.: rozmieszczenie ludności w Polsce, • wykorzystanie danych liczbowych np.: liczba mieszkańców, gęstość zaludnienia, • analiza wykresów, diagramów np.: „piramida wieku i płci” • porównanie liczby ludności Polski z innymi

	państwami;	4. Porównanie struktury demograficznej Polski i innych państw.		demograficznych, - potrafi podać cechy demograficzne społeczeństwa na podstawie piramidy wieku, - potrafi wymienić następstwa społeczno-gospodarcze szybkiego starzenia się ludności Polski,- podać następstwa zmian liczby ludności i struktury ludności Polski,		państwami, • charakterystyka skutków niskiego przyrostu naturalnego oraz starzenia się społeczeństwa,
11.2	wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia ludności Polski;	5.Zatrudnienie w Polsce i przyczyny zmian w jej strukturze. 6.Czynniki kształtujące popyt i podaż na rynku pracy.	2	- wie, które lata były w Polsce okresem wielkich przemian gospodarczych, - zna zasady gospodarki rynkowej, - formułuje wniosek dotyczący zmiany struktury zatrudnienia w Polsce,	Aktywny opis	• selekcjonowanie, porządkowanie, wartościowanie zebranych informacji, • opis i podanie przyczyn zmian struktury zatrudnienia, • kształtowanie umiejętności posługiwania się wskaźnikami demograficznymi,
11.3	wskazuje regionalne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce;	7. Najniższa i najwyższa stopa bezrobocia w wybranych regionach Polski 8.Zmiany na rynku pracy w Polsce.	2	- wymienia województwa o najniższej i najwyższej stopie bezrobocia, - wyjaśnia przyczynę tak dużej różnicy na rynku pracy między poszczególnymi województwami w Polsce, - wyjaśnia przyczyny i skutki bezrobocia, - podaje sposoby przeciwdziałania bezrobociu,	Dyskusja dydaktyczna	• omawianie zjawiska bezrobocia w Polsce, • poznanie przyczyn bezrobocia, • charakterystyka rejonów o największym bezrobociu w Polsce, • dyskusja na temat przeciwdziałania bezrobociu w Polsce,
11.4		9.Współczesne migracje	3.	- zna przyczyny współczesnych migracji, - wymienia negatywne i pozytywne skutki migracji,	Metoda tekstu przewodniego,	• wykorzystanie wiadomości z różnych

	<p>analizuje okresowe zmiany salda migracji zewnętrznych i wewnętrznych oraz wyjaśnia ich przyczyny;</p>	<p>ludności.</p> <p>10. Pozytywne i negatywne skutki migracji wewnętrznych i zewnętrznych.</p> <p>11. Skutki migracji odczuwalne w krajach emigracyjnych (np. Polska) i w krajach imigracyjnych (np. Wielka Brytania).</p>		<p>- charakteryzuje przyczyny i konsekwencje wielkich fal migracji w Polsce,</p> <p>- wyjaśnia skutki gospodarcze oraz społeczne migracji wewnętrznych i zewnętrznych,</p> <p>- wskazuje na mapie obszary o największej koncentracji Polonii na świecie,</p> <p>- zna pojęcia: migracje, emigracje, imigracje, repatriacje, deportacje, reemigracje, drenaż mózgow, saldo migracji, azylanci, uchodźcy (exodus), rzeczywisty przyrost ludności,</p> <p>- zna przyczyny współczesnych migracji,</p> <p>- zna klasyfikację migracji ze względu na czas trwania i kierunek,</p> <p>- rozumie wpływ migracji zewnętrznych na liczbę ludności Polski,</p> <p>- rozumie przyczyny współczesnych migracji</p> <p>- wskazuje na mapie obszary o największej koncentracji Polonii na świecie,</p> <p>- wymienia państwa imigracyjne dla współczesnej emigracji Polaków,</p>	<p>mapa myśli</p>	<p>źródeł celem podania przyczyn współczesnych migracji,</p> <ul style="list-style-type: none"> • omówienie wielkich fal migracji w Polsce, • wskazanie obszarów świata o największej koncentracji Polonii, • charakterystyka struktury ludności swojego regionu pod względem: demograficznym, wykształcenia, struktury zatrudnienia, migracji i bezrobocia,
<p>11.5</p>	<p>wyjaśnia zmiany procesów urbanizacyjnych i osadnictwa wiejskiego, wiążąc je z przemianami gospodarczymi i</p>	<p>12. Terytorialne zróżnicowanie urbanizacji w Polsce.</p> <p>13. Wpływ przemian gospodarczych i społecznych na urbanizację i osadnictwo</p>	<p>2</p>	<p>- zna czynniki miastotwórcze,</p> <p>- rozumie, że przemiany gospodarcze i społeczne wpływają na zmiany procesów urbanizacyjnych i osadnictwa wiejskiego,</p> <p>- wyjaśnia przyczyny zmian tempa urbanizacji Polski;</p> <p>- wyjaśnia funkcje miast,</p> <p>- analizuje pozytywne i negatywne skutki urbanizacji,</p> <p>- zna wskaźnik urbanizacji w Polsce i na świecie,</p> <p>- zna pojęcia: urbanizacja, wskaźnik urbanizacji, aglomeracja, megalopolis,</p> <p>- rozumie, że przemiany gospodarcze i społeczne</p>	<p>Aktywny opis</p>	<ul style="list-style-type: none"> • podanie różnic procesu urbanizacji różnych regionów Polski, • opisywanie różnic między osadnictwem wiejskim i miejskim, • analizowanie problemów wielkich miast,

	społecznymi w Polsce.	wiejskie w Polsce. lub „Ludność miast i wsi”		wpływają na zmiany procesów urbanizacyjnych i osadnictwa wiejskiego, - wyjaśnia przyczyny zmian tempa urbanizacji Polski; - przedstawia problemy wielkich miast,		
Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o ludności Polski. Pomiar i ocena osiągnięć ucznia.			3	Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie, sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja		
12. Geografia Polski - działalność gospodarcza	12.1 ocenia poziom wykorzystania warunków naturalnych na podstawie wielkości i rodzajów produkcji rolniczej w porównaniu z innymi państwami Unii Europejskiej.	1.Warunki przyrodnicze i poza przyrodnicze rozwoju rolnictwa 2.Dominujące kierunki rolnictwa w wybranych regionach Polski. 3. Rolnictwo Polski na tle rolnictwa w Europie.	3	- zna warunki przyrodnicze regionów, wpływające na rozwój rolnictwa w Polsce, - wymienia czynniki wpływające na udział użytków rolnych w powierzchni poszczególnych regionów Polski, - zna cechy rolnictwa Polski, - charakteryzuje ekstensywną i intensywną gospodarkę rolną, - zna problemy polskiego rolnictwa, -rozumie wpływ warunków naturalnych na rodzaj produkcji rolniczej w poszczególnych regionach Polski, - rozumie rolę rolnictwa w wyżywieniu ludności, - wymienia czynniki wpływające na udział użytków rolnych w powierzchni poszczególnych regionów Polski, -charakteryzuje rozmieszczenie upraw i chowu zwierząt w Polsce	Praca z mapą, dyskusja dydaktyczna	<ul style="list-style-type: none"> ocena i analiza, na podstawie różnych źródeł informacji, przyrodniczych i poza przyrodniczych warunków rozwoju rolnictwa w Polsce, analiza map i danych statystycznych celem wykazania zróżnicowania produkcji rolnej w różnych częściach Polski, analizowanie zagadnień związanych ze strukturą użytkowania ziemi w Polsce,
	12.2 wskazuje zmiany strukturalne zachodzące w polskim	4.Kierunki zmian w polskim rolnictwie	2	- zna cechy rolnictwa Polski, - charakteryzuje poza przyrodnicze warunki rozwoju rolnictwa, które utrudniają dostosowanie polskiego rolnictwa do poziomu w krajach Unii Europejskiej, - wykazuje możliwości polskiego rolnictwa w np.	Mapa myśli, pogadanka	<ul style="list-style-type: none"> wykazanie możliwości polskiego rolnictwa w np. produkcji żywności ekologicznej na podstawie różnych

	rolnictwie;	5.Przyszłość polskiego rolnictwa		produkcji żywności ekologicznej.		<p>źródeł,</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazanie wpływu członkostwa Polski w Unii Europejskiej na sytuację polskiego rolnictwa, • charakterystyka szans i zagrożeń polskiego rolnictwa,
12.3	wskazuje obszary występowania podstawowych zasobów naturalnych i analizuje zmiany wielkości ich eksploatacji;	6. Zasoby surowcowe Polski. 7.Surowce odnawialne i nieodnawialne.	2	- lokalizuje obszary występowania głównych surowców Polski, - wskazuje na mapie miejsca występowania głównych surowców mineralnych Polski, - zna tendencje zmian wydobycia wybranych surowców	Mapa myśli, dyskusja dydaktyczna	<ul style="list-style-type: none"> • omówienie występowania i wykorzystania zasobów surowcowych Polski, • graficzna prezentacja wydobycia najważniejszych surowców mineralnych, • analizowanie tendencji zmian wydobycia wybranych surowców, • charakterystyka wybranych okręgów przemysłowych, •
12.4	porównuje wielkość i strukturę produkcji energii elektrycznej w Polsce i innych państwach świata;	8.Surowce energetyczne w Polsce. 9.Przemysł elektroenergetyczny w Polsce.	3	- zna podział surowców mineralnych, - rozumie znaczenie surowców energetycznych dla gospodarki narodowej, - wymienia źródła energii, których udział w produkcji energii w XX wieku zmalał lub wzrósł, - podaje przyczyny zmian w wykorzystaniu źródeł energii, - zna czynniki lokalizacji zakładów przemysłu	Praca z mapą, dyskusja dydaktyczna, praca z mapą, obserwacja	<ul style="list-style-type: none"> • charakterystyka wydobycia surowców energetycznych w Polsce, • opisywanie struktury produkcji energii elektrycznej według źródeł wytwarzania

		10.Produkcja energii elektrycznej w Polsce i na świecie.		<p>elektroenergetycznego w Polsce,- rozumie problemy polskiej energetyki,</p> <p>-zna typy elektrowni występujących Polsce,</p> <p>-zna możliwości rozwoju elektrowni niekonwencjonalnych,</p> <p>-rozumie z czego wynikają różnice w strukturze kosztów wytwarzania energii elektrycznej w Polsce,</p> <p>- rozumie problemy i perspektywy rozwoju polskiej energetyki,</p> <p>-potrafi wskazać na mapie największe elektrownie ciepłne i wodne,</p> <p>- potrafi omówić strukturę produkcji energii elektrycznej w kraju,</p> <p>- potrafi porównać wielkość produkcji energii elektrycznej w Polsce i krajach Unii Europejskiej,</p>		<p>energii,</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizowanie danych statystycznych dotyczących importu surowców energetycznych, • charakterystyka alternatywnych źródeł energii, • wyjaśnienie przyczyn wykorzystania niekonwencjonalnych źródeł energii, • dyskusja na temat sposobów oszczędzania energii,
12.5	wskazuje dziedziny produkcji przemysłowej dynamicznie się rozwijające;	11.Przemysł wysokich technologii i jego zróżnicowanie w Polsce.	2	<p>- wymienia cechy i rodzaje przemysłu wysokich technologii,</p> <p>- podaje przykłady lokalizacji przemysłu wysokich technologii,</p> <p>- wymienia branże przemysłu high- tech:</p> <p>-zna cechy i rodzaje przemysłu wysokich technologii,</p> <p>- zna terminy: postęp techniczny, przemysł zaawansowanych technologii,</p> <p>- rozumie wpływ postępu technicznego na jakość życia ludzi,</p> <p>- potrafi ocenić wpływ postępu technicznego na jakość życia ludzi,</p> <p>- potrafi scharakteryzować wpływ przemysłu na stan środowiska,</p>	Burza mózgów, mapa myśli	<ul style="list-style-type: none"> • karta pracy (na przykładzie Doliny Lotniczej (www.dolinalotnicza.pl) omów perspektywy rozwoju technopolii w Polsce, • mapa myśli, burza mózgów lub debata na określony temat np.: „Korzyści wynikające rozwoju przemysłu nowoczesnych technologii”
12.6		12.Rozwój okręgów	2	- potrafi wymienić cechy polskiego przemysłu, które zdecydowały o recesji wielu jego gałęzi w latach	Praca z mapą, linia czasu	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie zagadnień gospodarczych

	<p>przedstawia zmiany w gospodarce Polski spowodowane jej restrukturyzacją i modernizacją po 1990r.</p>	<p>przemysłowych w Polsce - główne czynniki lokalizacji.</p> <p>13.Produkcja przemysłowa w Polsce po II wojnie światowej oraz zmiany spowodowane jej restrukturyzacją</p>		<p>dziewięćdziesiątych XX wieku,</p> <p>- wymienia skutki restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce,</p>		<p>dotyczących rozwoju okręgów przemysłowych w Polsce,</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie różnych źródeł informacji w celu opisanie procesów restrukturyzacji, • wykazanie zmian w różnych działach gospodarki – przemyśle (restrukturyzacja), rolnictwie, usługach,
12.7	<p>wskazuje przykłady i znaczenie inwestycji zagranicznych w Polsce dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju;</p>	<p>14.Inwestycje zagraniczne w Polsce.</p> <p>15.Procesy globalizacji w Polsce i na świecie.</p>	2	<p>- wymienia pozytywne i negatywne skutki inwestycji zagranicznych w Polsce,</p> <p>- wyjaśnia pojęcia: globalizacja i regionalizm oraz podaje przykłady,</p> <p>- rozumie wpływ globalizacji na rozwój regionalny i lokalny,</p>	Burza mózgów, mapa myśli	<ul style="list-style-type: none"> • mapa myśli, burza mózgów lub debata na określony temat np.: „Czy popierasz globalizację?” • samodzielne poszukiwanie i gromadzenie materiałów pomocniczych przy wykorzystaniu różnych źródeł informacji
12.8	<p>przedstawia zróżnicowanie sektora usług w Polsce i</p>	<p>16.Warunki rozwoju usług w Polsce.</p> <p>17.Nowoczesne</p>	2	<p>- rozumie, że ze wzrostem zamożności społeczeństwa zwiększa się zapotrzebowanie na usługi,</p> <p>- potrafi wyjaśnić znaczenie łączności we współczesnej gospodarce i w życiu codziennym,</p> <p>-charakteryzuje społeczeństwo „komunikacyjne”</p>	Aktywny opis	<ul style="list-style-type: none"> • omówienie na podstawie map, rozwoju sieci komunikacyjnej w Polsce, • ocena znaczenia usług

	innych państwach Unii Europejskiej;	usługi komunikacyjne				<p>w gospodarce narodowej,</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazanie zmian w różnych działach gospodarki – przemyśle, (restrukturyzacja), rolnictwie, usługach, • charakterystyka usług we własnym regionie,
12.9	<p>podaje przykłady przekształceń własnościowych w polskiej gospodarce mające wpływ na zmiany struktury produkcji i stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i usług;</p>	<p>18. Transformacja gospodarcza w Polsce.</p> <p>19. Przekształcenia własnościowe w polskiej gospodarce.</p> <p>20. Gospodarka rynkowa w Polsce .</p>	3	<p>- przedstawia najważniejsze problemy polskiego przemysłu w latach 1946-1989, - uzasadnia potrzebę przemian w polskiej gospodarce, - wyjaśnia pojęcie „gospodarka rynkowa”, - wyjaśnia terminy: „gospodarka narodowa” oraz „produkt narodowy brutto”</p>	Linia czasu	<ul style="list-style-type: none"> • ukazanie przemian zachodzących w polskiej gospodarce w latach 1946-1989,. • omówienie mierników rozwoju gospodarczego kraju, • Wyjaśnienie pojęć: PKB, HDI,
12.10	<p>wskazuje głównych partnerów handlowych oraz kierunki geograficzne i strukturę towarową</p>	<p>21. Handel zagraniczny Polski.</p> <p>22. Pozytywne i negatywne aspekty przystąpienia</p>	5.	<p>- wyjaśnia pojęcia: handel zagraniczny, import, eksport, reeksport, bilans handlowy, bilans płatniczy, - uwzględnia korzyści dla polskiej gospodarki wynikające z członkostwa Polski w Unii Europejskiej oraz z sąsiedztwa rosyjskiego rynku zbytu, - wymienia głównych partnerów handlowych Polski, - zna kierunki handlu zagranicznego Polski, - zna konsekwencje procesów integracyjnych,</p>	Metoda tekstu przewodniego, dyskusja dydaktyczna	<ul style="list-style-type: none"> • analizowanie danych źródłowych dotyczących obrotów handlu zagranicznego w Polsce, • organizowanie przez uczniów debat na określony temat np.: „Plusy i minusy

	wymiany międzynarodowej Polski.	<p>Polski do Unii Europejskiej.</p> <p>23.Główni partnerzy handlowi Polski.</p> <p>24.Procesy integracyjne i ich skutki społeczno-gospodarcze i polityczne.</p> <p>25. Euroregiony i działania lokalne.</p>		- wymienia czynniki wpływające na poziom wymiany międzynarodowej,		<p>wstąpienia Polski do Unii Europejskiej”,</p> <ul style="list-style-type: none"> • ukazanie znaczenia handlowej wymiany międzynarodowej, • wyjaśnienie przyczyn niekorzystnego bilansu handlu zagranicznego Polski, • dyskusja nad oceną konkurencyjności Polski na rynkach zagranicznych,
Powtórzenie i utrwalenie wiadomości - działalność gospodarcza Polski . Pomiar i ocena osiągnięć ucznia		3	Lekcje przeznaczone na podsumowanie , utrwalenie, sprawdzenie wiadomości i umiejętności uczniów. Ewaluacja treści programowych.			
Lekcje do dyspozycji nauczyciela		10	Zajęcia dodatkowe/uzupełniające wynikające z ewaluacji osiągniętych celów kształcenia Zajęcia terenowe – obserwacja odkrywki glebowej, praca rzeki, formy terenu, wycieczka do zakładu produkcyjnego lub usługowego, obserwatorium itd. w miarę możliwości szkoły.			

VIII. SPOSOBY OCENIANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ

Wymagania edukacyjne to oczekiwane osiągnięcia ucznia przewidziane po realizacji programu nauczania zgodnego z podstawą programową.

Poziomy wymagań edukacyjnych:

- **Poziom wymagań koniecznych (K)** - obejmuje wiadomości i umiejętności, które umożliwiają uczniowi świadomy udział oraz wykonywaniu prostych zadań.

Uczeń z pomocą nauczyciela jest w stanie nadrobić braki w podstawowych umiejętnościach - **ocena dopuszczająca**.

- **Poziom wymagań podstawowych (P)** - określa wiadomości umiejętności ważne i najbardziej uniwersalne, stosunkowo łatwe do opanowania i użyteczne w życiu codziennym oraz niezbędne do kontynuowania nauki na wyższych poziomach.

Uczeń opanował wiadomości podstawowe i z niewielką pomocą nauczyciela potrafi rozwiązać podstawowe problemy. Analizuje również podstawowe zależności, próbuje pokonywać, wnioskować i zajmować określone stanowisko. Otrzymuje **ocenę dostateczną**.

- **Poziom wymagań rozszerzających (R)** - dotyczy wiadomości i umiejętności trudniejszych, wspierających tematy podstawowe. Są one przydatne, ale nie niezbędne na danym etapie kształcenia. Pośrednio mogą być przydatne w pozaszkolnej działalności ucznia.

Uczeń przyswoił treści rozszerzające, właściwie stosuje terminologię geograficzną, aktywnie uczestniczy w zajęciach oraz stosuje wiadomości w sytuacjach typowych według wzorów znanych z lekcji lub podręcznika, rozwiązuje typowe problemy z wykorzystaniem poznanych metod. Samodzielnie pracuje z różnymi źródłami wiedzy. Uczeń otrzymuje **ocenę dobrą**.

- **Poziom wymagań dopełniających (D)** – zakłada opanowanie pełnego zakresu treści kształcenia. Określa wiadomości i umiejętności trudne do przyswojenia, złożone oraz o charakterze problemowym. Wymagania te są zaliczane do wyższych kategorii celów kształcenia.

Uczeń opanował treści dopełniające, umie samodzielnie interpretować zjawiska oraz bronić swoich poglądów. Otrzymuje **ocenę bardzo dobrą**.

- **Poziom wykraczający (W)** – zakłada pełne opanowanie wszystkich treści kształcenia oraz wiadomości i umiejętności wykraczających poza wymagania określone w podstawie programowej i programie nauczania.

Uczeń potrafi selekcjonować i hierarchizować wiadomości oraz odnosi sukcesy w konkursach i olimpiadach przedmiotowych. Prowadzi prace badawcze pod okiem nauczyciela. Otrzymuje **ocenę celującą**.

Obecnie najczęściej wymagania podzielone są na wymagania podstawowe i ponadpodstawowe. Program ten nakierowany jest na głównie na osiągnięcie wiadomości i umiejętności głównie z poziomu wymagań ponadpodstawowych.

<u>Wymagania podstawowe</u>	<u>Wymagania ponadpodstawowe</u>
Konieczne (ocena dopuszczająca) Podstawowe (ocena dostateczna) Obejmują treści i umiejętności:	Rozszerzające (ocena dobra) Dopełniające (ocena bardzo dobra) Wykraczające (ocena celująca) Obejmują treści i umiejętności:
→ najważniejsze w uczeniu się geografii	→ mniej przystępne niż zaliczane do wymagań podstawowych
→ łatwe dla ucznia mało zdolnego	→ wymagające korzystania z różnych źródeł informacji
→ często powtarzające się w procesie nauczania	→ umożliwiające rozwiązywanie problemów
→ uniwersalne i niezbędne na danym etapie kształcenia	→ wyjątkowo złożone i twórcze naukowo
→ użyteczne w życiu codziennym	→ pozwalające łączyć wiedzę z różnych przedmiotów i dziedzin

W proponowanym programie wykorzystano kategorie celów nauczania według prof. Bolesława Niemierki.

Poziom	Kategoria celu
Wiadomości	A. Zapamiętywanie wiadomości B. Zrozumienie wiadomości
Umiejętności	C. stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych

Przedmiotowy system oceniania musi być spójny z Rozporządzeniem MEN w sprawie zasad oceniania /.../, treściami podstawy programowej oraz Wewnątrzszkolnym Systemie Oceniania, przyjętym i zatwierdzonym w danej szkole. Uczeń ma prawo do poprawy oceny w przewidzianym terminie. Dla uczniów ze specyficznymi trudnościami w nauce należy stosować kryteria zgodne z zaleceniami np. poradni psychologiczno-pedagogicznej. Sposoby informowania uczniów (i rodziców) o ocenach cząstkowych i semestralnych wypracowane są przez daną szkołę, coraz częściej jest to dziennik elektroniczny.

Proponuje się następujące sposoby sprawdzania wiedzy i oceny pracy uczniów:

- sprawdziany wiadomości i umiejętności po każdym dziale, zapowiedziane z tygodniowym wyprzedzeniem,
- niezapowiedziane kartkówki z 3 ostatnich tematów,
- odpowiedzi ustne z części materiału,
- odpowiedzi ustne z większych partii materiału, np. działu zapowiedziane z tygodniowym wyprzedzeniem,
- aktywność podczas lekcji tradycyjnej i zajęć w terenie,
- ocena za pracę w grupach, projekty,
- prace domowe z wykorzystaniem aktualnych danych statystycznych,
- zadania dodatkowe,

- samoocena,
- różnorodne testy w tym multimedialne,
- egzamin próbny,
- zadania dodatkowe dla uczniów szczególnie zainteresowanych przedmiotem - olimpijczyków.

Najczęściej stosowaną formą sprawdzania wiedzy są sprawdziany i kartkówki oraz odpowiedzi ustne. Formy te powinny mieć decydujący wpływ na ocenę semestralną i końcową. Obszerniejsze prace pisemne (testy) powinny być poprzedzone lekcją powtórzeniową, wyniki dokładnie przeanalizowane, a błędy skorygowane.

Wyniki otrzymane przez uczniów są bardzo ważną informacją zwrotną dla nauczyciela. Dają informację o postępach w nauce, a w razie niepowodzeń uczniów skłaniają nauczyciela do zmian w zakresie doboru treści i metod nauczania, ponieważ „wszelkie sprawdzanie i ocenianie, które nie prowadzi do zmian w nauczaniu i uczeniu się jest pozbawione sensu” (Julian Ochenduszko).

Przykładowe progi procentowe na poszczególne oceny szkolne.

100 – 95% - ocena celująca

94 – 85% - ocena bardzo dobra

84 – 75 % - ocena dobra

74 – 51 % - ocena dostateczna

50 – 30 - ocena dopuszczająca

29 – 0 % - ocena niedostateczna

Propozycje kryteriów oceny osiągnięć ucznia

Zakres podstawowy

Temat: Dlaczego migrujemy? Przyczyny i skutki migracji.

ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
uczeń pomocą nauczyciela	podaje kierunki migracji	wyjaśnia przyczyny i skutki	charakteryzuje przyczyny i skutki migracji dla	przedstawia uwarunkowania historyczne

omawia pojęcia emigracja, imigracja, wskazuje na mapie państwa imigracyjne dla Polaków, dokonuje podziału migracji, podaje przyczyny i skutki migracji	wewnętrznych i zewnętrznych Polaków, wyjaśnia pojęcia repatriacje, deportacje, reemigracje, saldo migracji, azylanci	migracji dla krajów emigracyjnych i imigracyjnych, omawia przyczyny i kierunki migracji, wymienia czynniki wpływające na atrakcyjność krajów imigracyjnych	krajów emigracyjnych i imigracyjnych, omawia przyczyny i kierunki wielkich emigracji Polaków, charakteryzuje czynniki wpływające na atrakcyjność krajów imigracyjnych	i kierunki wielkich emigracji Polaków, charakteryzuje czynniki wpływające na atrakcyjność krajów imigracyjnych, prognozuje tendencje zmian w kierunkach migracji oraz natężeniu ruchu migracyjnego
--	--	--	---	--

Propozycje kryteriów ocen osiągnięć ucznia

Zakres rozszerzony

Temat: Sieć rzeczna świata

ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
wymienia pojęcia związane z siecią rzeczną, - wskazuje rzeki na mapie, opisuje rodzaje rzek, wymienia rodzaje zasilania, wskazuje na mapie najdłuższe rzeki kontynentów	opisuje rodzaje rzek, omawia rodzaje zasilania rzek, wyjaśnia pojęcie przepływ, wskazuje na mapie elementy sieci rzecznej, zlewiska	klasyfikuje rzeki wg ciągłości zasilania, wykazuje związki zasilania rzek z klimatem - opisuje sposoby zasilania rzek i ich zróżnicowanie, wyjaśnia różnice pomiędzy ustrojami, analizuje wielkość przepływów w różnych strefach klimatycznych, rozróżnia rzeki o ujściu deltowym i lejkowym	charakteryzuje obszary bezodpływowe na poszczególnych kontynentach, uzasadnia zależności pomiędzy klimatem, sposobem zasilania i wielkością przepływów, wyjaśnia różnice pomiędzy powodzią a wezbraniem	uzasadnia potrzebę ochrony rzek przed zanieczyszczeniami i nadmierną ingerencją człowieka, wskazuje działania zapobiegające powodziom w Polsce

IX. EWALUACJA I MODYFIKACJA

Wejście w życie nowej podstawy programowej będzie wiązało się z dokonywaniem ciągłej ewaluacji. Zmiany dotyczą głównie ilości godzin przypadającą na poszczególne działy, szczególnie na poziomie rozszerzonym. Nauczyciel będzie miał informacje na temat wiedzy i umiejętności uczniów po diagnozie wstępnej (lub zapoznaniu się ze szczegółową analizą wyników egzaminu gimnazjalnego, co nie zawsze jest możliwe) oraz przepracowaniu zakresu podstawowego w szkole ponadgimnazjalnej. Program jest elastyczny, pozostawia nauczycielowi swobodę dokonywania zmian wynikających z wielu aspektów, w tym realizacji zadań projektu. W programie zaproponowana jest ewaluacja realizowanych treści nauczania po każdym dziale (zakres rozszerzony). Ewaluacja niektórych działań będzie wskazana także po opublikowaniu w sierpniu 2013 roku informatora o egzaminie maturalnym. Niniejszy program zgodny jest z podstawą programową, a jego modyfikacja jest przewidziana i potrzebna.

Bibliografia

- 1.** *Podstawa programowe kształcenia ogólnego z geografii*
- 2.** *Tom 5. Podstawa programowa z komentarzami – Edukacja przyrodnicza, 2009.*
- 3.** *Materiały dla nauczyciela –Wydawnictwo Nowa Era, WSiP, PWN, Wiking, Operon.*
- 4.** *Opracowania i analizy Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.*
- 5.** *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie- wybór – ewaluacja. ORE*
- 6.** *Wiesław Srokosz – Zadania, wskazówki, zasady oceniania. Jak przygotować się do egzaminu?*
- 7.** *Czaińska Z., Wojtkowicz Z. - Aktywne metody w edukacji geograficznej, 1999*
- 8.** *Merrill Harmin - Duch klasy, Jak motywować uczniów do nauki?*
- 9.** *Ewa Grela- Stosowanie aktywizujących metod nauczania.*
- 10.** *Arends R.I., - Uczymy się nauczać.*
- 11.** *Kupisiewicz Cz. – Dydaktyka ogólna, Graft Punkt. Warszawa.2000*
- 12.** *Edukacja globalna- materiały dla nauczycieli na licencji Creative Commons(Uznanie autorstwa 3.0 Polska)*